ВЛАДИСЛАВ ЛАЗАРОВ

СТРАТЕГИЧЕСКИ РЕСУРСИ ЗА НАЦИОНАЛНАТА, РЕГИОНАЛНАТА И ГЛОБАЛНАТА СИГУРНОСТ

ВЛАДИСЛАВ АЛЕКСАНДРОВ ЛАЗАРОВ

СТРАТЕГИЧЕСКИ РЕСУРСИ ЗА НАЦИОНАЛНАТА, РЕГИОНАЛНАТА И ГЛОБАЛНАТА СИГУРНОСТ

ВТОРО ПРЕРАБОТЕНО И ДОПЪЛНЕНО ИЗДАНИЕ

ВИКТОРИИЗДАТ

СОФИЯ 2026

© **Владислав Александров Лазаров,** автор 2026

Издава: Рекламно-издателска къща Виктори ИЗДАТ - ЕООД

ISBN: 978-619-7844-01-6 (мека подвързия)
ISBN: 978-619-7844-02-3 (pdf)

Предпечат и печат: **Виктори ИЗДАТ – ЕООД**

Рецензенти:

Проф. д-р Лидия Стоянова Велкова
Проф. д-р Стефан Иванов Мичев

„Главна и единствена същност на световната политика – това е борбата за ресурси и контролът над тях. Всичко останало – само методи и форми на безкрайната и непримирима война.“

Николай Стариков

„Войните за ресурси – новата география на конфликтите.“

Майкъл Клер

„Великолепна епопея – векът на нефта продължава и през следващото столетие.“

„Нихон Кейзай Шимбун“

„Ако преди в епицентъра на вниманието бяха именно енергоносителите, както и дефицитът на продоволствени, водни и екологично чисти ресурси, в рамките на новия дневен ред на преден план излиза прагматичният интерес към залежите на стратегически рудни ресурси като литий, редкоземни метали, уран, титан, волфрам...“

Българско геополитическо дружество

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД 7

ПЪРВА ГЛАВА 11

РЕСУРСИТЕ КАТО ПРЕСЕЧНА ТОЧКА НА ГЕОПОЛИТИКАТА И МЕЖДУНАРОДНИТЕ ОТНОШЕНИЯ

1. Глобализация и глобализъм 11
2. Геополитика, политическа география, геостратегия 13
3. Геополитически анализ 20
4. Геополитическият статус на държавите 23
5. Форми и методи на глобално съперничество в съвременния световен ред 31
6. Рискове и заплахи за управлението на стратегическите ресурси от гледна точка на държавния контрол 38
7. Промяна в системата на международните отношения. 45
8. Съвременни глобални геопроекти 48

ВТОРА ГЛАВА 55

РЕСУРСИ И СИГУРНОСТ

1. Стратегическите ресурси 56
2. Стратегическите ресурси през призмата на глобалната сигурност 58
3. Стратегическите ресурси и националната държава 62
4. Контролът над информацията и стратегическите телекомуникации като стратегически ресурс 73
5. Стратегическите ресурси в условията на глобалната екологична криза и комплексен риск 77
6. Ключови проблеми на функциониране на Система за оценка и контрол на стратегическите ресурси за сигурност (СОКСРС) 85

ТРЕТА ГЛАВА **93**

ПОЛИТИКА НА БЪЛГАРИЯ ЗА КОНТРОЛ И ДОСТЪП ДО СТРАТЕГИЧЕСКИ РЕСУРСИ

1. България в съвременната геополитическа ситуация „Вървейки на Запад, гледайки на Изток.“ 93
2. „Преходът“ и неговото наследството 97
3. България – регионален енергиен център? 99

ЗАКЛЮЧЕНИЕ **115**

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТИРАТУРА **117**

УВОД

В новата епоха глобализацията не премахва геополитическите проблеми, но влияе върху това, как те се проявяват и решават. И днес, както и преди, тлеят множество политически конфликти, предизвикани от разногласия по повод на територии, граници и ресурси, военно съперничество, етнически или културни различия. Тези фактори, оказващи негативно въздействие и създаващи напрежение в геополитическия контекст, продължават съвместно да съществуват и да си взаимодействат със зараждащата се глобална система.

Днес светът е изправен пред проблеми от климатичен, екологичен, суровинен, ресурсен, технологичен характер. Развитието на биотехнологиите, изкуствения интелект, появата на пандемии, бактериологични и биологични рискове и заплахи поставят човечеството не просто в условията на „стресово“ развитие на съществуващите тенденции, а в качествено нов етап от неговото съществуване. Под въпрос е дори ефективното функциониране на основната икономическа матрица, утвърдена след края на Студената война –„либералната демокрация по американски модел все повече се приближава до положението на монархията от 19 век: все още държаща се на ниво форма на управление, която упорства в съществуването си на определени места… но просто няма значение по отношение на бъдещето“. [1]

И обществата се нуждаят от отговори на тези предизвикателства, а поне досега в сферата на практико-приложната политика и научните изследвания не е известна общоприета матрица, която да се предлага от представителите и последователите на различните познати, традиционни или „екзотични“ геополитически школи и течения.

Известният американски енергиен експерт Даниел Ергин твърди, че „ако погледнем в 21 век, ще видим, че доминацията ще бъде определяна еднакво както от микропроцесора, така и от барела нефт.“[2]

---

[1] **Moynihan, D.** Secrecy, The American Experience, Yale University, 1998.
[2] **Yergin, D.** The Prize. The epic quest for oil, money and pover. N.Y., 2009.

Светът се променя, но стратегическите ресурси остават традиционно във фокуса на международните отношения. Те реализират мащабно производство и обединяват множество производители на специализирано високотехнологично оборудване, машиностроителни, металургични и научно-изследователски предприятия. В областта на суровинно-енергийния комплекс са заети и интегрирани огромни природни и човешки ресурси.

Това са само част причините, доказващи тезата, че управлението и притежанието на стратегическите ресурси, съчетано с устойчивото интелектуално и технологично развитие, ще бъдат средствата за постигане на целите и решенията на глобалните проблеми на обществото през поне първата половина на 21 век.

Реализирането на активна политика в условията на криза предполага акцент върху контрола, осигуряването и управлението на стратегическите ресурси от държавите, моделиращи основните глобални процеси. Ето защо всяка заплаха, вследствие на природни причини, технически проблеми или преднамерени действия, е риск за доставката на ресурси, за работата на ключови служби и в крайна сметка за функционирането на държавата.

Геополитическият сблъсък всъщност е за контрола над пространството и ресурсите. Нахлуването на Русия в Украйна не е просто нарушаване на международното право и на системата на международните отношения.....Иран, Венецуела, Гренландия..... От Сирия и Ирак до Украйна, от Афганистан и Пакистан до Либия, от Иран до Русия, и от Персийския залив до Китай..... икономическата война се определя от енергийните потоци и геополитическия интерес към мрежата от нефтопроводи и газопроводи в ключови региони на света.

При така очертаната картина на съвременните процеси изследването на проблематиката за стратегически ресурси придобива особена актуалност. Влошаването на параметрите на средата за сигурност в глобален мащаб води до нарастване на несигурността и уязвимостта и до търсене на нови подходи за

постигане на ресурсно осигуряване. Ресурсната обезпеченост се утвърждава като водеща цел на политиката за национална, регионална и глобална сигурност и във водещ фактор на международните отношения.

Обективно не е възможно да се обясни динамиката на световната политика за сигурност, без да се даде приоритетно значение на съревнованието за ресурси. Ресурсният подход, включващ оценка на състоянието на ресурсите и влиянието им върху политиката за сигурност, широко се използва в геополитиката, теорията на международните отношения, икономиката и политологията.

Методологията на изследването се базира на изучаването на натрупани до момента опит и практики в областта на достъпа и контрола върху стратегическите ресурси и предполага достоверността на научните резултати. И ако опитите за „овладяването“ на Космоса и Арктика, както и развитието на информационните и комуникационните технологии**,** компютърната техника, изкуственият интелект са движеща сила на прехода от индустриално към информационно общество, то днес и в обозримо бъдеще традиционните енергийните стратегически ресурси са и ще бъдат основен движещ фундамент на световната геополитика.

Както може да се предположи, направените прогнози и анализи не могат напълно да предвидят всички възможни кризисни обстоятелства, като в цивилизационен мащаб можем да очакваме проявата на най-разнообразни явления – природни и/или смесени по произход, както и редица социални конфликти, които най-често ще възникват по повод дефицит на ресурси. За да се изгради актуален модел за управление и вземане на решения, светът трябва да се разглежда като система от различаващи се един от друг, но взаимодействащи си региони.

Стратегическите енергийни ресурси не биха имали съществено значение, ако човечеството претърпи мащабен катаклизъм поради различни причини – просто няма да имат потребители, за които да се трансформира материално-

веществената и енергийната същност на планетарната среда в актуални за оцеляване и развитие производни.

ПЪРВА ГЛАВА

РЕСУРСИТЕ КАТО ПРЕСЕЧНА ТОЧКА НА ГЕОПОЛИТИКАТА И МЕЖДУНАРОДНИТЕ ОТНОШЕНИЯ

1. Глобализация и глобализъм

В глобалния свят правилата на геополитическата игра се определят от глобални играчи. Контролът над стратегическите ресурси закономерно се явява зона на сблъсък на глобалните играчи, но този контрол също има своите регионални и национални измерения. Шансът на „малките“ е да успеят с реализации в собствен интерес при съперничеството на „големите“.

Сравнително отскоро може да се говори за глобализацията като процес, различен от интеграционните процеси, протичащи дори само в най-развитата част на съвременното човечество. Но има голяма разлика между глобализацията като обективен процес и глобализма.

Глобализмът е тип политика на държава (група държави), която се състои в стремеж към осигуряване на условия за доминиране в света. Това в крайна сметка е налагане на един модел на икономически, социален, политически и духовен живот, който в определен момент на практика доказва своите предимства, но поддържа тези предимства и чрез утвърждаването си с всички възможни средства.

Глобализмът, разбиран като политика на налагане на модел за обществено устройство и начин на живот, съдържа в себе си и претенцията за цивилизационна мисия за преподреждане на света.

Няма общоприета концепция и реална политическа практика, която, от една страна, да е съобразена с новите реалности в глобализиращия се свят и заедно с това да предложи и реши острите глобални проблеми на човечеството. Живеем във време на глобална световна криза на ценностите,

интересите на националните общности са неглижирани в полза на транснационалния капитал. Реалиите на днешния ден показаха обаче, че националната държава като форма на управление на интересите на обществото не е изчерпала смисъла и приложимостта си. В контекста на динамичните процеси на политически и икономически промени се открояват действия, олицетворяващи отказ от следване на нормите на глобализма за подмяна на изконните традиционни ценности и изкривена обществена комуникация. Глобализацията е иманентна, неразделна част от политико-икономическото развитие на света. Глобализацията в политиката и икономиката не само че е възможна, тя е необходима за ускоряване на развитието на обществените отношения. Противници сме на антиглобалистките движения и техните отчаяни опити да спрат хода на естественото развитие на обществото. Категорични противници сме обаче и на онези, които мислят, че идеите и практиките на глобализма освен за политиката и икономиката трябва да се прилагат и за културата. Влиянието на глобализацията се простира далече зад пределите на икономиката. Начинът ѝ на управление отслабва общностите, често и устоите на националната държава. Правилата ѝ протектират корпоративните интереси в ущърб на потребителите, икономиката и околната среда. Глобализацията в областта на културата води до необратими обществени и цивилизационни нарушения и задача на обществото като цяло е да намали до минимум както нейното негативно влияние върху естествения ход на историята, така и непосредствените ѝ въздействия, носещи с нищо неоправдани човешки трагедии, духовни разрушения и перманентен страх. Въпреки че преходът към информационно общество е пряко обвързан с процесите на глобализацията, спецификата в развитието на всяка една държава или регион определя конкретната национална или регионална политика. На тази база се формира и т.нар. „доктрина на прагматичния патриотизъм“, като елемент на съпротива срещу залеза на националната държава.

Глобализацията е необратим, със стандартните методи на капитала, икономически процес. Глобализмът обаче е само

вид политика с експанзионистичен характер и цивилизационна претенция.

Следващият етап на тази еволюционна траектория вероятно ще се окаже деконструкцията (с елементи на деградация) на познатия ни глобален икономически ред, съществувал през последните поне 80 години. Сегашните трансформации обаче ни карат да се съмняваме,че този ред ще се запази и в бъдеще. Прокарването на стратегията на администрацията на Тръмп ще очертае ускореното разпадане на глобалния свят на отделни сегменти, доминирани от партикулярните интереси на държавите, разполагащи с (и ефективно мобилизиращи за целта) необходимите материални и нематериални ресурси, т.е. трансформацията му в полицентричен свят, разделен съобразно културните основи на политическите, икономически, правни и социални практики на големите играчи. И публкуваната през декември 2025 нова стратегия за национална сигурност на САЩ е важна стъпка в тази посока.[3]

2. Геополитика, политическа география, геостратегия

2.1. Геополитика

Геополитиката се развива като наука в края на 19-ти и началото на 20-ти век като форма на осмисляне на новите политически реалности. Тя е теория и практика на държавната външна политика, основана на максимално отчитане на географските фактори, като система от знания за пространствен контрол. Хаусхофер смята, че геополитиката е „географския разум на държавата“, а Николай Стариков я определя като съвкупност от „политика, история и география“ – за разбиране, изучаване и познание на текущите процеси.

В научно обръщение я въвежда Рудолф Челен под формата на „доктрина, разглеждаща държавата като пространствен феномен“. Геополитиката разглежда пространството от позиция на

[3] https://geopolitica.eu/2026/222-broy-1-2026/4176-doktrinata-tramp-vans-novata-vanshnopoliticheska-strategiya-na-sasht

държавата. В рамките на тази наука се открояват две направления-доктринерско-нормативно (Хаусхофер) и оценъчно-концептуално (Макиндер, Коен).

Понятието геополитика се използва многозначно или иначе казано, то се отнася до различни неща:

- Първо, с понятието геополитика се обозначава изследването на реални процеси в света и на практически действия на хората.
- Второ – самите тези процеси и действия.
- Трето – определен аспект на политиката.

Основните източници за моделиране на геополитиката са:

- **цивилизационен подход**. Това е универсален подход, който я извежда от зоната на географията. Сред бележитите му представители са Данилевски, Тойндби, Шпенглер, Гумильов, Хънтингтън.
- **военно-стратегически подход**. Той се основава на идентифицирането на ключови зони, позволяващи контрол върху територията на противника. Макиавели, Клаузевиц, Молтке, адмирал Махен са основни радетели за реализацията му.
- **теория на географския детерминизъм**. Застъпва влиянието на географския фактор, в частност на територията и пространствата. Представители са Челен, Ратцел, Соловьов.

Обектът на геополитиката като интердисциплинарна научна област се локализира около изучаването на взаимодействието между обществото и природната среда, по традиция възприемана като географска, но отдавна излязла извън рамките на обекта на географията. Т.е. планетарното пространство, държавите с техните граници и ресурси, геополитическите процеси и явления в световното общество като система.

Предметът на геополитиката, най-общо казано, се отнася до разкриването на закономерностите на влиянието на

средата върху обществото и държавата и на тази база до изследването на средата като фактор, който влияе на политиката в най-широкия смисъл на това понятие. Взаимоотношенията между геополитическите субекти при решенията на световни и регионални проблеми.

Факторите, влияещи върху геополитиката са класически: икономически и географски. Съвременните такива са:

- в резултат на научно-техническата революция – нови военно-технически средства и електронни средства за връзка;
- темпа на развитие на науките;
- нивото на образование и култура на населението;
- световните религии;
- политическия фактор – води до понижаване на ролята на отделни географски елементи и комуникации (железни пътища, водни пътища), за сметка на инфраструктура за пренос на енергоресурси, научен потенциал, технологии.

Основните принципи на съвременната геополитика са заложени от следните важни периоди от европейската история:

1. Вестфалската система на международни отношения от 1648 г. – след 30 годишна война, по пътя на промишленото развитие, с централизирана династична власт. Това е времето, когато европейската история се превръща в световна.

2. Виенския конгрес от 1814 – 1815 г. – фондира имперския принцип на контрол на географските пространства. Това е времето на промишлената революция.

3. Версайската система епоха от 1919 г. – бележи края на четири империи (Руска, Австро-унгарска, Германска, Турска) и трансформира САЩ във водеща световна сила.

4. Потсдамската система от 1945 г. – началото на „Студената война“. Формира света от многополюсен в

биполярен. САЩ произвеждат или влияят върху над 50% от световния БВП.

5. Краят на „Студената война“ през 1991 – 92 г. – поява на ред нови държави и приобщаването им в сферата на атлантическото влияние, както и абсолютно планетарно лидерство на САЩ.

Основните закони на геополитиката са:

1. Закон за фундаменталния дуализъм. Формира се чрез географското устройство на планетариума – суша-вода, и историческата типологизация на цивилизациите – център и периферия. От тук произлизат и теориите за таласократията – власт чрез контрол над морските пространства, характерна за атлантизма, като търговска цивилизация на основите на динамиката и индивидуализма, и телурократията – евразийския модел за континентализъм и сухопътно могъщество, генериращ власт чрез суша с характерния колективизъм и йерархичност.

2. Закон за усилване на фактора пространство в човешката история.

3. Закон за синтеза на сушата и морето, с известна условност, производен от закона за дуализма. Т. нар. „брегова зона“ или Rimland е субект на телурократични и таласократични влияния. Реализира се в условията на геополитически дуализъм.

Основни категории на геополитиката са:

- контрол над пространствата;
- баланс на силите;
- политическо пространство;
- интереси – държавни, национални, класови.

Те определят стратегическия курс на държавата.

Функции на геополитиката са:

- познавателна;
- прогностична;
- управленска;
- идеологическа.

2.2. Съвременни геополитически теории

След края на Студената война и геополитиката на ядрената епоха (Грей, Северски, Коен, Майнинг, Кристоф, „ранните“ Бжежински и Кисинджър, както и присъдружните им европейски геополитически школи – на Лохаузен, Лакост, Бакхолтс) най-активно развитие демонстрира т.нар. атлантическа геополитическа школа с разцвета на две популярни течения:

- неоатлантизъм – Майниг, Коен, Хънтингтън;
- мондиализъм – Фукуяма, Ж. Атали, Хънтингтън.

Терминът „мондиализъм“ (геополитика на новия световен ред, за своето време) отразява най-общо „концепцията за интеграция на планетата под егидата на Запада, създаване в далечна перспектива на единно Световно правителство в единна Световна държава.“[4] Т.е. тотален отказ от политическа и културна самобитност на другите държави.

За реализация на този замисъл се достига по два различни, но доктринерски обосновани пътя. Условно – ляв (оптимистичен) и десен (неоатлантически) мондиализъм. И двата дават приоритет на интересите и доминацията на трансатлантическия блок като безалтернативна цивилизационна догма. Основополагащи за двете геополитически тенденции са фундаменталните трудове на двама учени – Фукуяма с „Краят на историята“ (End of History) за мондиалистите и Хънтингтън със „Сблъсъка на цивилизациите“ (Clash of Civilisations) за неоатлантизма.

Ако до съвсем скоро част от тези теории бяха уместни и забележими, то към момента логиката на формиране на международните отношения следва други императиви. Не се стигна до „края на историята“. Дори при тоталното доминиране на неолиберална модел до преди само няколко години „пълната му и окончателна победа“ не се вижда в обозрима перспектива. Не защити универсалността си и концепцията за „сблъсък на цивилизациите“. При цялата им важност, колизиите

[4] **Нартов, Н**. Геополитика. М., 2018, с. 97-102.

на цивилизационна основа нито са единствените, нито най-значимите за динамиката и еволюцията на международната система.

2.3. Политическа география

Проблемите на политическата география се разработват още в трудовете на бележити учени като Кант и Уйлям Пети, но първият труд, посветен специално на тази тематика, се появява в края на 19-ти век с автор Ратцел.

Обект на политическата география е държавата с нейната територия, докато геополитиката разглежда пространството от позиция на политиката. Политическата география изследва политическите аспекти на географските феномени, докато геополитиката изследва географските аспекти на политическите феномени. Павич смята, че политическата география е „географски ориентиран стадий на политиката“. Хуасхофер я определя като основа на геополитиката, която от своя страна има по-широко поле на действие, т.е. бъдеще. Ото Маул твърди, че политическата география е теоретична наука, а геополитиката – приложна политическа география. Кристоф смята, че политическата география акцентира върху географски явления и анализира политическите им аспекти, докато геополитиката концентрира внимание върху политическите явления и дава анализ на географските им аспекти.

2.4. Геостратегия

Според Карастоянов геостратегията отчита и другите главни неполитико-географски фактори влияещи върху или можещи да въздействат съществено на стратегическото планиране.[5]

Геостратегията или още географската стратегия е политическа наука, определяща средствата и методите за постигане целите на една държава или съюз от държави. По-

[5] **Карастоянов, С.**, Политическа география, Геополитика, Геостратегия. УИ „Св. Кл. Охридски“, трето основно преработено издание, 2008.

точно поддържането и увеличаването силата на държавата или този съюз при неблагоприятни пазарни условия. Целта е да се сведат до минимум щетите и да се възстанови първоначалното състояние на държавата или съюза преди кризата.[6]

Изследванията в областта на геополитиката имат смисъл и ако помагат за формулирането на стратегия /геостратегия. Тя е рамката, очертана от геополитическите фактори, в която се реализира конкретната геополитика на държава или коалиция от държави. Тук понятието геостратегия се използва в другото му значение – като обвързано с доктрина за реално практическо действие. Геостратегията е стратегическото управление на геополитическия ресурс или практическата реализация на геополитиката. На практика тя е в обхвата на политическата география и включва и анализа на ролята на държавите на международната арена.

Геостратегията е категория за обществото, икономиката, политиката, националната култура, военната мощ и други стратегически елементи. Тя разглежда и отчита стратегическия потенциал на други държави, като ги разделя на потенциални съюзници, противници или неутрални. Взема под внимание стратегическите свойства на географската среда, в която геостратегията като предварително анализиран план се реализира.

В йерархията на политическата наука тя заема подчинено положение по отношение на политиката и геополитиката. Необходим компонент и неразделна част от геостратегията е националната стратегия и стратегическото географско разположение. Геостратегията подчертава връзката с геополитическите белези на дадени региони. Стратегията е актуална за планираното приложение на ресурсите за гарантиране и придобиване на военно, икономическо и политическо предимство. Геостратегията представлява и приложна политика.

---

[6] http://razmisli.info/%D0%BA%D0%B0%D0%BA%D0%B2%D0%BE-%D0%B5-%D0%B3%D0%B5%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%8F/

3. Геополитически анализ

Геополитическият анализ съдържа два важни елемента, произтичащи от обекта и предмета на геополитиката:

1. Изучаване влиянието, което имат географският фактор – местоположение, размери, релеф, климат, полезни изкопаеми, и социалният фактор – количеството и структурата на населението, върху политиката на една държава и връзките ѝ с другите държави.

2. Научно изследване на общността от интереси на държавите от един регион и на реалната политическа практика, при която се отчита значението на природните условия и свързаните с тях икономически, демографски, етнически, културни и други фактори.

Геополитическото моделиране на пространството е най-важният метод на геополитически анализ с цел изработване на концепция за световния ред и най-вече за геополитическа структура на света. При анализа на международните отношения боравим с имената на страните и „как те стоят на картата“, докато при геополитическия анализ разполагаме с инструментариум от специфични понятия.

Основни понятия, които се използват при извършването на геополитически анализ са „големи пространства“, „геополитически възли“, „геополитически ключови зони“ и др.

Големите пространства са основни структурни елементи на света от геополитическа гледна точка. През 1946 г. Карл Хаусхофер и школата му разработват концепцията за големите пространства, но в контекста на противопоставянето морски – континентални държави. Това са големи по територия и потенциал държави или политико-икономически обединения. Между големите пространства съществуват постоянни отношения, от една страна, на противопоставяне, а от друга – на сближаване. Тези отношения определят конкретната геополитическа картина на света. В този смисъл не всички региони могат да се определят като големи пространства, а само тези, които играят ролята на движещи сили в световните

процеси. От геополитическа гледна точка големите пространства може да се свързват с определени държави и техните политически граници, но всъщност никога няма пълно съвпадение между тях. Това се обяснява с факта, че политическите начертания са резултат от спечелени или загубени войни, от разпадането на федеративни държави или от извоюването на независимост и държавен суверенитет. Големите пространства не покриват цялата територия и акватория на земното кълбо, нито включват цялото земно население.

Сблъсъкът между големите пространства е за влияние върху останалата извън тях територия, населявана от стотици милиони хора, по правило ценна като източник на ресурси.

В исторически план големите пространства се обособяват чрез планетарния сблъсък помежду си, но и като членки на един общ „клуб“ на метрополиите спрямо колониите (пък били те и бивши).

Класическите големи пространства днес са локализирани като североамериканско, европейско, руско-евроазийско, далекоизточно.

В съвременния геополитически анализ продължават да се използват понятията „велики сили“ и „свръхсили“, макар че все повече автори отбелязват факта, че съдържанието им се е променило. Обикновено понятието „велики сили“, характерно за Вестфалската система и Виенския конгрес, се замества с „основни геополитически играчи“, като и в двата случая става дума за сили, които играят по правила, създадени от самите тях, и имат сфери на влияние и въздействие, планетарно присъствие и интерес от такова присъствие.

Много сериозни съвременни геополитици изтъкват, че днес ключовата категория **големи пространства** трябва да се разглежда като обозначаваща наистина големи, но по-скоро цивилизационни общности, които участват в геополитическия сблъсък за ресурси, но и за достъп и влияние в световните процеси. Цивилизационните различия между големи групи от

хора никога преди не са имали толкова важно геополитическо значение.

Като имаме предвид, че говорим за концепции, изработвани от специалисти, които често са не само съветници, но и участници в реалната политика, може да предположим, че става дума не само за прогнози, а за самосбъдващи се прогнози.

Другото важно понятие в геополитическия анализ е **геополитически възли**. От една страна, тяхното оформяне е резултат от сблъсъка между големите пространства, а от друга, междинните конфликтни пространства са арената на реалния сблъсък на интересите на големите пространства. Оттам и определението „възли“, в смисъл на затегнато съсредоточие на много и противоречиви интереси, които трудно се синхронизират. Геополитически възли са райони, богати на стратегически суровини, потенциални пазари или райони с военностратегическо значение. Най-често са едновременно в сила споменатите вече характеристики. Днес такива са Кавказ, Близкият изток, Средна Азия и разбира се, Балканите. Те променят приоритетното си значение във фокуса на интересите на основните играчи. Що се отнася до националната сигурност на страните, намиращи се в геополитически възли (междинни конфликтни пространства), подобно геополитическо положение генерира повече несигурност, рискове и заплахи, отколкото за страните извън тези пространства.

Геополитически ключови зони е друго основно понятие, което се използва в геополитическия анализ. С това понятие се обозначават относително малки по обхват зони, които имат изключително значение за световните комуникации, за търговските връзки и военните операции. Например зоните на Босфора, Гибралтар, Ла Манш, Берингов проток, Суецки канал, Панамски канал и др., а също така и железопътни, шосейни и телекомуникационни възли със световно или важно регионално значение. Геополитическите ключови зони са не само природно дадени образования /проливи, проходи и други/, а и такива, създадени в резултат на целенасочената човешка дейност, която в случая може да се определи като геополитическо трайно

вложение в бъдещето, като заявка за геополитическо присъствие, признато или оспорвано от останалите играчи. Класически пример за такива ключови зони са изкуствено създадените проливи /канали/, тунели, шосейни и железопътни възли, особено тези на трансконтинентални магистрали, разпределителни станции на газопроводи, нефтопроводи и електропроводи, и мощни наземни комплекси за въздушен и космически контрол, възлови пристанища, космодруми и други.

Реализирането на подобни проекти за изграждане на ключови зони в миналото и днес е доказателство за последователна и далновидна геополитика, провеждана от държавата със стратегическата цел трайно присъствие не само на политическата, но и на геополитическата карта на света. Има примери и на изключителна недалновидност и геополитическо късогледство по отношение на геополитическите ключови зони и отказ от реализиране на инфраструктурни проекти в много страни, което в крайна сметка ги е поставило в друг сегмент на геополитическата карта.

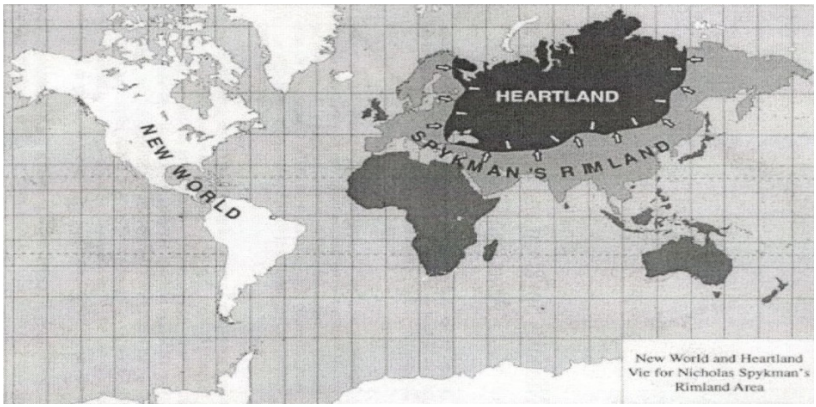

4. Геополитическият статус на държавите

Понятието „статус“ в съвременната научна литература има неоднозначно определение и значение. Статус е положението, което заема даден субект, орган, организация в

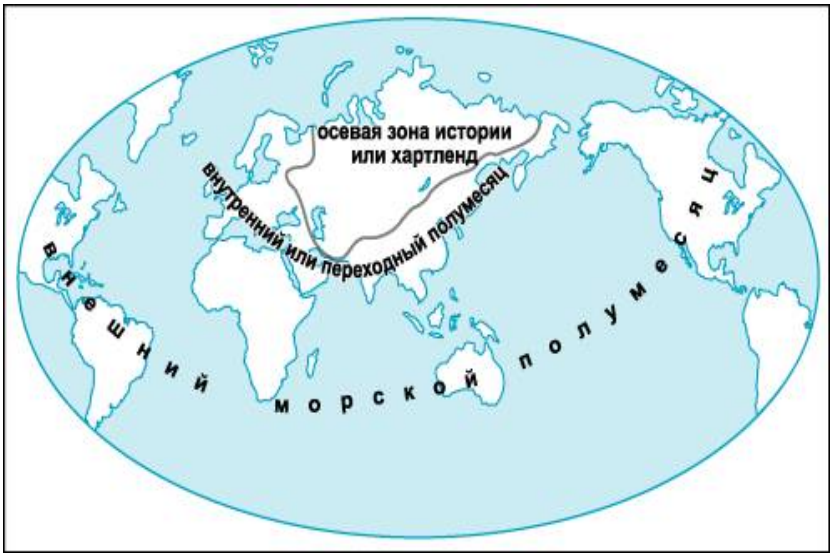
обществена, но йерархически подредена система. Понятието „статус“ в геополитиката отразява положението на държавата в геополитическата система, която е йерархически подредена. С помощта на понятието „статус“ може да се извършват и интердисциплинарни изследвания, чрез които да се разкриват съществени страни на единството между теорията на международните отношения и теорията на геополитиката.

Според адмирал А. Махен, радетел за морско-търговско могъщество, най-важното за определянето на геополитическия статус на държавата е т. н. откритост към морето, конфигурацията на морското крайбрежие, количеството пристанища и разбира се, наличие на хора, които имат съответната нагласа. Удачен пример може да бъде Британската империя – с ограничен човешки ресурс, но силен флот и с мощта на частни структури (Източно-индийската компания напр.) владее 25% от планетариума.

https://geopolitica.eu/2018/168-broy-2-2018/2819-amerikanskata-doktrina-na-vazpiraneto-i-iztochnitsite-na-klasicheskiya-realizam

На Халфорд Макиндер (1869–1947) принадлежи теорията за „географската ос на историята“ като център на стария свят. Той смята, че Хартландът господства над света, залага водещата идея на англосаксонската политика, препятства на възможността за създаване на Евразийски блок.

http://dergachev.ru/Russian-encyclopaedia/21/08.html

Нарастващата несигурност в световната икономика и турболентността в международната система са едни от паметните явления днес. Светът се намира в преходен период на прага на нови реалности, обикновено очертавани от научните кръгове с удобната за всеки исторически и цивилизационен кръстопът представка „пост-“, но без абсолютна яснота за конкретната посока и евентуалните резултати. Според видния руско-американски политолог и професор по международни отношения и политически науки в San Francisco State University Андрей Циганков „през 21-ви век успешни ще бъдат държавите, които ще съумеят да се възползват от натрупания исторически опит и да го интегрират в съвременните показатели по сила и жизнеспособност... заимствайки най-добрите качества на другите модели“.[7] Да отговорят на предизвикателството на века ще успеят само тези, които ще удовлетворят следните критерии на разходване и баланс на стратегическите си ресурси:

[7] **Цыганков, А**. Валдаиский клуб. Сильное государство 21 веке. Москва, 2015, с. 25.

- да управляват елита;
- да планират развитието си;
- да координират курса си с обществото;
- да инвестират в социални програми;
- да насърчават ценностите на силната държава по света.

Съвременната геостратегическа среда се характеризира с безпрецедентна взаимозависимост и взаимообвързаност: свобода – сигурност – ресурсно осигуряване.

„Искаш свобода, искаш сигурност – бъди силен. Всичко е много просто... мощ, влияние... съюзници.“[8]

Силата е водещият аргумент, основното средство в международните отношения. Силата – това са ресурсите, с които участниците в системата за международна сигурност реализират интересите си в конфликтите.

Американският геополитик Н. Спайкмън в своите трудове въвежда 10 критерия за статуса на държавата, по които може да се определи геополитическото могъщество на държавата. Сред тях са: повърхността на територията, т.н. природни граници, количеството на населението, икономическото и технологическото развитие, етническата еднородност, нивото на социална интеграция, политическата стабилност и националният дух. Според него обаче Европа трябва да е икономически, военен и интелектуален придатък на САЩ. Негова е идеята за т.нар. „анаконда“ на Хартланда, както и че той получава импулси от Римланда като доминираща сила.

Тук е мястото да отделим внимание на няколко основни школи, дали развитие на науката геополитика.

Ратцел (1844–1904) е основател на т.нар. „органична школа“ лансираща пространствения подход. Културата, търговията, присъединяването на ресурси и териториалното разширение са основни критерии за пространствения ръст на държавата. Тласъкът за експанзия идва от по-развитите

[8] **Стариков. Н.** Геополитика или как это делается. СПб, 2015, с. 7.

цивилизации. „Нито един примитивен народ не е създал голяма държава“.

Рудолф Челен (1864–1922) авторизира термина „геополитика“, като смята, че силата е основен фактор за съществуването на държавите и доказателство за това, че „държавата е жив организъм“.

На Халфорд Макиндер (1869–1947) принадлежи теорията за „географската ос на историята“ като център на стария свят. Той смята, че Хартландът господства над света, залага водещата идея на англосаксонската политика, която препятства възможността за създаване на Евразийски блок.

Карл Хуасхофер (1869–1946) пледира за континентален блок – Берлин – Москва – Токио. Счита, че континенталните държави имат предимство пред морските. Дава успешна прогноза – геополитическото бъдеще на планетата зависи от две тенденции:

- англо-американската експанзия по паралелите;
- източно-азиатската експанзия по меридианите.

Хенри Кисинджър лансира тезата, че „Вестфалската система“ залага основите на днешната геополитическа динамика за приспособяване към реалността. Държави, взаимно контролиращи амбициите си чрез общо равновесие на силите.

Всяка държава, съществуваща в геополитическата система, има статус, който се определя от положението, което заема както в системата на международните отношения, така и в глобалната геополитическа система. Ако сумарният резултат от оценката на геополитическите възможности на държавата се окаже не достатъчно висок е необходимо да се влезе в стратегически съюз съобразно световните геополитически протекции.

За определянето на геополитическия статус е необходимо да се разкрият поредица съществени признаци:

- Първичните признаци на геополитическия статус са свързани с географското положение, размера на

територията, климатичните условия, наличието или отсъствието на природни ресурси, броя и плътността на населението и т. н.

- Вторичните признаци са свързани с политическите, военните, социално-икономическите характеристики и потенциал на държавата, които трябва да се реализират в постоянно изменящата се глобална геополитическа система.

Параметрите на геополитическия статус на държавата са:

- Териториално положение – материалната основа.

Територията е стратегически ресурс на държавата, по своето значение тя е сред най-важните ресурси.

- Гранично пространство и състояние на границите – затегнат или либерален режим.
- Способност за оцеляване. Най-често се разглежда в социално-политически план, като се акцентира на волята на нацията да оцелява и се развива. По-измерими са количеството на нацията, състоянието на т.н. здраве на нацията, както и типа възпроизводство.
- Степен на обживяност и покритие на територията. Овладяване на процесите на драстична концентрация на населението в отделни части от територията за сметка на обезлюдяването на големи части от нея.
- Военна мощ – доктрина, конвертируем ВПК, наличие на ОМУ.
- Способност да се влияе върху развитието на световните процеси.
- Състоянието на националната сигурност.
- Разработване на геополитическа стратегия и държавна политика за реализиране на националния интерес чрез контрол върху пространствата и ресурсите.

В съвременното състояние на световния ред и геополитическата система държавата остава един от основните

геополитически актьори. Според немският философ Вебер държавата е политическо обединение за господство. Според Фукуяма държавата е общност, стремяща се към монопол над легитимното прилагане на насилие в определена територия.

От геополитическа гледна точка днес държавите се подреждат в четири основни типа: свръхдържави, велики държави, регионални държави и малки държави.

Свръхдържавата (терминът се появява през втората половина на XX в.) е изключително мощна държава, с най-голямо (често абсолютно) политическо, икономическо или военно превъзходство над мнозинството от другите държави. Експанзионистичната политика и стремежът за доминация в геополитическите възли са отличителна черта на свръхдържавата. Свръхдържавата се стреми към тотален контрол и над стратегическите ресурси, макар че по същество такъв контрол фактически не се е случвал и не може да се случи.

Велика е тази държава, която реално и постоянно влияе на световното развитие в определена историческа епоха. Геополитическата експанзия на такива държави се осъществява постоянно, но с тази разлика, че няма абсолютно глобален характер и е неравномерна. Великите държави имат сериозен контрол над стратегическите ресурси, който се простира обикновено над големи части от територията и акваторията на света, най често свързани с историческа, икономическа и политическа доминация над тях. В различни исторически периоди такива са били Британия, Франция, Испания, Португалия. Много общо казано, става дума за различните позиции, които великите държави са имали в епохата на колониалната система. Днес част от бившето колониално пространство се еманципира чрез развитието на регионалните държави. Терминът „регионална държава“ се използва, за да се обозначат тези държави, които имат сериозно влияние и доминация в рамките на конкретна историческа епоха, но по определени съществени показатели не достигат до позицията на великите държави. Такива например са: Иран, Индия, Бразилия, Австралия, Турция и други.

Основният стремеж на регионолните държави е да осъществяват контрол над стратегическите ресурси на тяхната територия и в региона. Много от тези държави имат обширна територия и което е може би още по-важно, огромно количество природни богатства и много голямо по количество народонаселение.

Сериозният геополитически сблъсък с великите държави е именно заради желанието на регионалните държави да ограничат контрола на великите държави над стратегическите ресурси. Тук трябва да се търсят мотивите за възникване на обединения като БРИКС и ШОС напр.

В геополитиката съществува и т.нар. „закон за неизбежната поява на конкурент“, който е претендент за роля на глобална свръхдържава. По дефиниция той произлиза от редиците на глобалните лидери. При благоприятни вътрешни и външни обстоятелства и наличието на необходими предпоставки (система на организация на вътрешен живот и достатъчно ресурсно обезпечение) е възможна трансформация на дадена държава в регионален и глобален фактор.

Геополитическият статус на малките държави се определя трудно, а най-труден е процесът на типизирането на огромен брой държави в едно „геополитическо семейство“. По същество това типизиране е възможно в системата на международните отношения, за което вече стана дума. От гледна точка на геополитическия статус по-правилно е да се твърди, че различни групи малки държави имат различен геополитически статус, оставайки си малки държави.

Такива могат да бъдат напр. Алпийските държави, Централно-азиатските държави, държавите, членуващи в ОПЕК и т.н.

Най-важното при определянето на статуса на малката държава е нейното позициониране от гледна точка на геополитиката. Един е статусът на държавите, които се намират в геополитически възли, друг е статусът на малки държави, които се намират в геополитическата периферия на света. Един

е статусът на малки държави, които имат доста сериозно на брой население (друг е въпросът за неговото качество и социокултурни характеристики).

Геополитическият статус на много малки държави до голяма степен се предопределя и от това, че те са разглеждани като попадащи в жизненоважната сфера на влияние на една или друга велика държава. В геополитиката тези малки държави се разглеждат ту като „пилотни държави на великите“, ту като „фалирали“ и само в политическия смисъл на думата държави.

Контролът над стратегическите ресурси, осъществяван от малките държави, каквато е и България, ги прави много различни помежду си, но и ги приближава по геополитически статус. Общото между тях са много ограничените им възможности за контрол над стратегическите световни ресурси, включително и когато се намират на тяхна територия. Заедно с това разликите в геополитическия статус на малките държави до голяма степен се получават и от трайно провеждана успешна геополитическа стратегия и разбира се, от приноса на държавата в развитието на общочовешка култура, а в областта на културата няма малки и велики народи, защото акцентът е върху качеството, а не върху количеството.[9]

5. Форми и методи на глобално съперничество в съвременния световен ред

5.1. Геополитически измерения на световния ред

Понятието „световен ред“ е ново. То е опозиция на т. нар. „Студена война“ или „стар световен ред“. В този смисъл понятието може де се употребява и с определена историческа давност. В смисъла на „геополитически ред“ го срещаме в най-новата литература, анализираща социалната промяна през XX в.

[9] **Kostadinova P.** Heritage virtualization - innovations in museum narrative. In: International scientific journal Innovations. Year VIII, issue2/2020. Sofia: Scientific technical union of mechanical engineering “Industry 4-0”, National scientific-technical society. WEB 2603-3771, Pp.69–73.

За разлика от времето на традиционните общества съвременните геополитически представи приближават историята до международните отношения, в които елитарни политически групи вземат решения, засягащи едновременно цялото общество.

Всяка държава, независимо дали е силна или слаба, се стреми да защити надеждно своите интереси. Политиката на всяка държава се осъществява винаги в неин интерес. Отбранителната слабост никога не е залог за сигурност и винаги е била потенциален притегателен фактор за агресия. Разликата във възможностите на големите и малките държави да спомагат за укрепването или за подкопаването на международната сигурност е очевидна. Единствено големите държави са в състояние да водят глобална политика. Делегирането на защитата на сигурността изключително на големите държави поражда неравенство и открива широк простор за силата в международната практика. Убеждението, че сигурността в международните отношения е грижа на големите, е мисъл, от която светът в последно време успешно се освобождава. Факт е, че ресурсите на малките държави са ограничени и влиянието им върху процесите не е голямо. Ето защо е редно опитите за защита на националните интереси да се реализират между баланса на интересите на водещите геополитически играчи.

Балансът на интересите при изграждането на отношенията с други нации обхваща на практика главните сфери на международните отношения:

- икономическите отношения, свързани с пазари, инвестиране на капитал, международна интеграция;
- политическите отношения – като създадени съюзи, отношения на партньорство, недопускане на зависимост и попадане в сфера на чуждо влияние;
- военните отношения – коалиране или отказ от коалиране във военно-политически формирования и съюзи с регионална и национална насоченост, стил и организация на изграждане на собствените въоръжени сили;

- активен и пасивен неутралитет при кризисни регионални и извънрегионални ситуации.

5.2. Съвременен инструментариум за натиск и влияние:

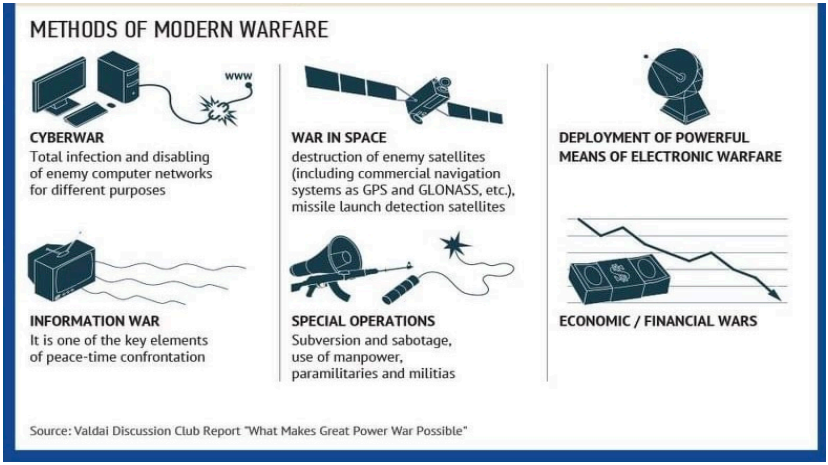
Хибридни войни – използване на неконвенционални средства за постигане на стратегически цели. Комбинира симетрични и асиметрични действия с прилагане на информационни и психологически операции.

Цели:

- завземане на властта за пренасочване на ресурсите в чужд интерес. (Противопоставя недържавни формации срещу държавата)
- промени в националния манталитет на нацията, обект на агресията и печалба на бъдеще за цивилизационната култура на инициатора.

Методи за борба:

- политически диалог, стабилна политическа система
- патриотично възпитание
- информационни операции за противодействие

Асиметрични конфликти – характеризират отношенията между несъпоставими по мощ и статут противници, като при конфликт по-слабата страна налага изгоден начин за воденето му и постига политическа победа.

Към асиметричните конфликти се причисляват партизанските войни, колониалните управления, национал-освободителните движения, войните във Виетнам, Афганистан, Ирак и др.

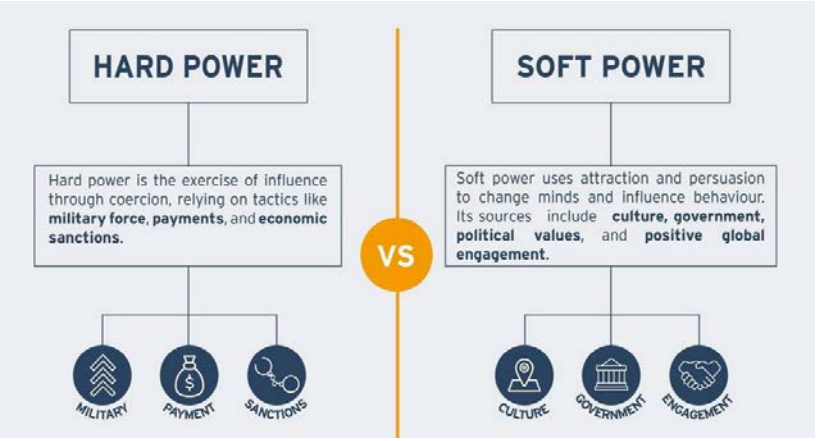
Характерни черти:

- неспособност на „силния“ да отстои позицията си безапелационно;
- възможността на „слабия“ с малки инвестиции да нанесе сериозни поражения.

Мека сила – Soft power – метод на хегемония чрез привличане и сътрудничество, форма на въздействие от политическата власт на държавата и постигане на резултати чрез доброволност. Създава необходимите условия на глобалните играчи за активни „мирни“ операции за разместване на геополитическите пластове по света.

Основни инструменти за реализация:

- култура
- политическа идеология
- външна политика

„Цветни“ революции – практическата реализация на политиката на „меката“ сила. Те са технология на политически шантаж, прикрит като стихиен процес. Техен обект е властта, предмет – политическият режим. Динамиката на организацията се определя от регионалните характеристики и националните особености, цената – от ресурсите и технологичния потенциал на противника. В книгата си „Информация и сигурност“ Стоян Денчев дава актуалните теории и насоки, засягащи отговора на въпроса „Кой разбърква боите и кои са художниците“[10], в ракурса на съвременните проблеми на националната и международна сигурност.

От емпирична гледна точка относно етапите на реализация на цветните революции – делегитимиране и овладяване на властта, дискредитиране на силовите структури и държавния апарат – особено актуален е трудът на Антон Златанов „Теоретични и правни аспекти на дейността на полицейските органи по осигуряване на обществения ред при масови мероприятия“.[11]

[10] **Денчев, С.** Информация и сигурност. София, “За буквите-О писменехъ“, 2019, с. 297.

[11] **Златанов, А.** Теоретични и правни аспекти на дейността на полицейските органи по осигуряване на обществения ред при масови мероприятия. София, Изд.на АМВР, 2016, с. 59-74

„Горещи точки“ – локален въоръжен конфликт, част от етнически, политически, икономически, териториален спор на регионално ниво. Въоръженото противопоставяне е между държави или социални общности в самите тях (Чечения).

Характеристики:

- политическите цели са предварително известни
- бойните действия се водят на ограничена територия
- в конфликта се използва ограничен военен арсенал
- бойните действия не могат да бъдат прекратени само по политическата воля на едната страна.

Терминът е характерен за руската неокласическа геополитическа лексика. N.B. – „Hot spot“ има различно значение.

„Замразени“ конфликти – ситуация в международните отношения, при която възникналите противоречия между страните се прекратяват без подписване на мирен договор и без политическо разрешение на конфликта.

Използва се за обозначение на неразрешени териториални конфликти. Част от доктринизирания инструментариум на съвременната руска геополитическа школа.

Актуални съвременни примери

- Арабско-израелския конфликт
- Корейското разделение
- Индийски-пакистанските конфликти
- Кипърския въпрос
- Конфликтите в постсъветското пространство
- Наследството на постюгославското пространство

Критична инфраструктура „система от съоръжения и елементи, услуги и информационни системи, чието разрушаване или функционално нарушаване би довело до непредвидими последици за населението, националното стопанство и ефективното държавно управление“.

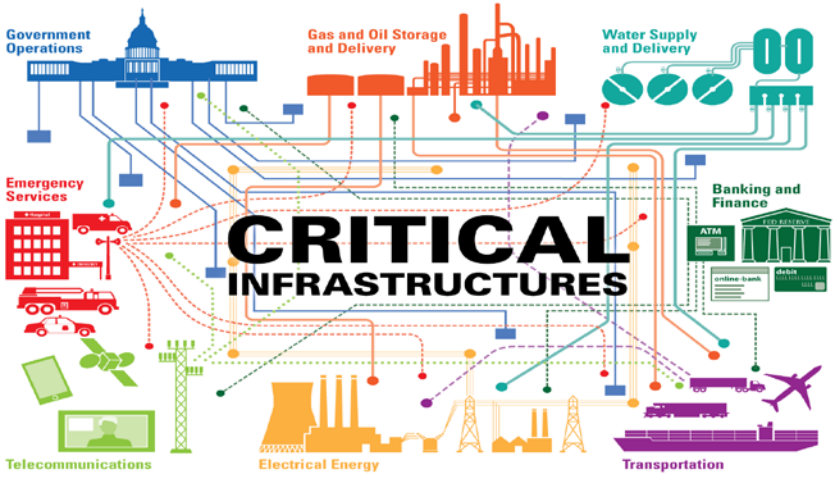
Всяка държава дефинира сама за себе си секторите, в които има критична инфраструктура, съобразно вътрешното си устройство и развитие.

Всяка заплаха за критичната инфраструктура е риск за акумулирането на ресурси и първостепенен въпрос на националната сигурност.

Уязвимост на критичната инфраструктура – място в системата, която се характеризира с по-голяма степен на податливост на въздействие и заплахи.

Устойчивост на критичната инфраструктура – цели засилване на оперативните и способности при нарушена функционалност или разрушения. Има четири измерения:

- техническо (логистично и физическо)
- персонално (личностно)
- организационно
- кооперативно

6. Рискове и заплахи за управлението на стратегическите ресурси от гледна точка на държавния контрол

6.1. Частни военни компании

От края на 20 век се развива тенденция на девалвиране на монопола на държавата върху силата и силовата политика в международните отношения. Устойчива тенденция е т. нар. **proxy war**, война с чужди ръце.[12] Клиент на ЧВК е държавата.

[12] **Mumford, A.** Proxy Warfare. – Cambridge: Polity Press, 2013. – 141 с.

Приемащата ги държава носи отговорност за действията на ЧВК на тяхна територия. На свой ред държавата, чието седалище е ЧВК, е длъжна да упражнява общ контрол над дейността и. От гледна точка на международното право, служителите на ЧВК са граждански лица, поради което в ред случаи тяхната дейност може да се разглежда като „наемничество“. Те нямат право да вземат участие в бойни действия в състава на редовни въоръжени формирования, но имат право да използват оръжие при самозащита и при защита на сигурността на поверените им обекти, имущество и хора. Само че в реалността те не се занимават с охрана или придружаване на обекти, а изпълняват военни задачи, заедно с националните въоръжени сили (Сирия, Либия, Ирак, Афганистан и т.н.). В съвременните международни отношения властимащите се нуждаят от инструмент, който да действа концентрирано, решително и да не е пряко свързан с държавата. Този инструмент трябва да позволи на страната да решава задачи зад граница, без от това да произтичат шокови политически последици. ЧВК все по-широко ще участват в реализирането на държавната политика на различните етапи на конфликтите. Те не само минимизират политическите рискове за страните, реализиращи чрез тях своите интереси, но и регламентират поддържката на редовни и паравоенни структури, които по външни или вътрешнополитически причини биха били неприемливи.

Преимущества на ЧВК пред регулярните въоръжени сили:

- използването им не предизвиква сред обществата такова недоволство, каквото би предизвикало ползването на регулярни въоръжени сили;
- представляват противовес на местните въоръжени сили в държави със слаби политически институции;
- мобилни са, имат гъвкаво оперативно управление, без бюрокрация;
- загубите на личен състав на ЧВК не се отчитат в официалните

- имат по-високи професионализъм в сравнение с регулярните формирования (професионализмът в сравнение с контрактни войски е под въпрос).

Недостатъци:

- липсва идейна и идеологическа мотивация на личния състав;
- условията на контрактите в ЧВК не предвиждат всички варианти за развитие на ситуацията;
- отсъства единен план за мероприятия и единен оперативен център за управление на войските и ЧВК;
- отсъства обмяната на информация или тя е с непълни данни от оперативено характер.

ЧВК работят с практически всички субекти на съвременната геополитика – правителства, ТНК, НПО, ООН, Световната банка и т.н.

Макар и постоянни играчи в почти всички съвременни конфликти, ЧВК са далеч от спектъра на силовите възможности на големите играчи. В миналото типичен пример за ЧВК е „Източно-индийската компания“. Днес-американските „Military Professional Resources“, „Academi“, руските „Группа Вагнер“, „Славянский корпус“, британската G4S и др.

6.2. Тероризъм

Основните заплахи, свързани с международния тероризъм, произтичат от: вероятността за наличие на “спящи” терористични клетки; извършването на терористични актове, мотивирани от действия за самоопределение или независимост на етнически и/или религиозни групи; настъплението на религиозния екстремизъм и установената в международен план тенденция за проникването му под прикритието на благотворителни организации, фондации, учебни центрове; възможна симбиоза между терористични формирования и структури на организираната престъпност в сфери като трафик на оръжие и общоопасни средства, наркотрафик и пране на пари. Политически, икономически, идеологически, религиозни,

социални, правни аспекти се съчетават в явлението. Но както твърди академик Примаков „Освободителната борба и тероризмът са различни, несъвпадащи понятия. Тяхното обединение не може да има никакви оправдания.“[13]

Доктринерски източниците му се формират от две течения:

- „философия на бомбата“, според Карл Хайнцген като мощно оръжие за създаване на хаос;
- „пропаганда на делото“, „средство за радикално подобряване на обществото“ според Бакунин или „подбуда към бунт по пътя на терора“.

Методите на борба са общи, целите различни.

Методи на противодействие – решаване на социално-икономически проблеми, идеологическо „разобличаване“, адекватно координиране и действия на силовите структури.

6.3. Пиратството като явление – по формите си на проява, някои причини за възникване, както и по силите, стоящи зад него, наподобява на тероризма. От момента на появата си, като риск за комуникациите и търговските процеси, се определя като форма на шантаж и „престъпление срещу международното право“. В същото време няма международна правна система за пиратството, въпреки че резолюция на Съвета за сигурност на ООН дава право на отделните държави да преследват пирати и да съдят заловените нарушители по дефиницията „универсално престъпление“. И ако методите на пиратите остават относително непроменени днес, то мерките срещу тях от миналото вече са неприложими. Съвременното международното законодателство гарантира своеобразен комфорт за морските разбойници. Днес е активно практикувано в Аденския залив, предимно в акваторията на Сомалия.

Методи за противодействие:

- анализ на социалния генезис на пиратството;

[13] **Примаков. Е.** Близкият Изток на сцената и зад кулисите. С. 2007.

- правно-нормативна рамка, класифицираща признаците и действията на нарушителите;
- засилено военно присъствие в рисковите зони;
- координираща и организационна роля на ангажираните световни организации (ООН, Съвет по Безопасност).

6.4. Миграция

„Имиграцията не е нито „добра“, нито „лоша“. Но ако потоците не се контролират, това поражда социални, териториални и културни разцепления, които наблюдаваме днес...“[14]

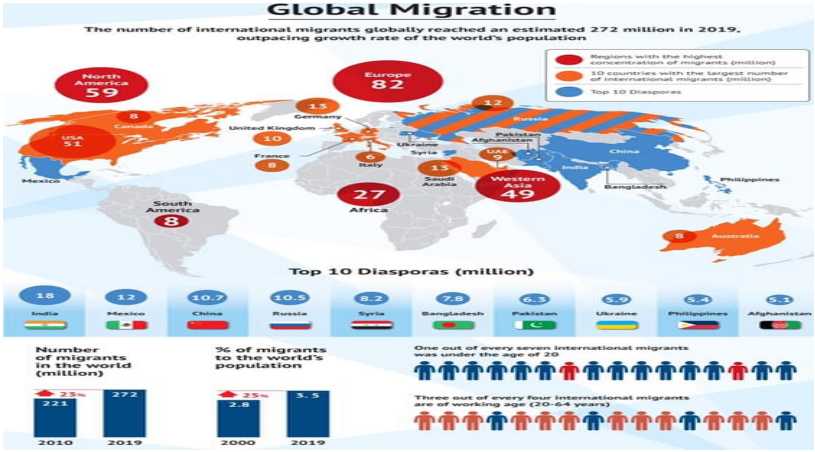
Събитията около миграционната криза от 2014 – 15 г. бяха сериозно предизвикателство за суверенитета и сигурността на ред държави, членки на НАТО и ЕС, и подложиха на изпитание вътрешния ред и геополитическия им статус в мирно време без военна заплаха.

Нелегалната миграция като явление е аспект на националната сигурност. Оказва влияние от политически, социално-културен, правоохранителен характер. От една страна, тя разширява националните граници на трудовия пазар и решава икономически въпроси както на приемащата, така и на изпращащата страна. От друга, безконтролните трансгранични потоци създават проблеми за вътрешната и външната политика. Явлението нелегална миграция се оказа и практичен инструмент за влияние върху международните отношения. Насочването и интензифицирането на миграционните потоци с цел решаване на геополитически казуси не е нестандартен инструмент за „голямата игра“. Подобна ситуация от началото на 2020 г. онагледи за пореден път слабостта на колективния защитен рефлекс на ЕС пред предизвикателството на турската страна и го изпрати на масата за преговори.

Възможна оптимизация:

[14] **Фукуяма. Ф.** Не съм си променил мнението за либерализма. Фигаро. 2018.

- съкращаване на нелегалния сектор;
- либерализация на селективната трудова миграция.

6.5. Транснационални компании (ТНК)

Тенденция в конструкцията на съвременния неолиберален модел на глобалната „шахматна дъска“ е мощната поява на международната арена на ред недържавни транснационални актьори ТНА, ТНК, НПО. Те:

- обхващат практически всички сфери, дори и традиционно държавни;
- разширяват ареала си на действие до планетарен;
- въвличат крупни маси в транснационален бизнес;
- пресичат функциите си с държавата.

Те са икономическата основа на глобалната икономика. Противник са на административните ограничения, противопоставят се на опитите за контрол от страна на националните правителства. ТНК провеждат самостоятелна силова политика без своите правителства, но не и срещу тях – форма на зависимост на новите актьори от държавите.

Историята от последния четвърт век показва, че нерядко ТНК реализират икономическа политика и норми на поведение чрез собствено право под държавна протекция и се опитват да

задават тона не само в света на глобалната икономика, но и в международните отношения. Ирония на времето е създаването на цели глобални геопроекти, с формални цели като свободна търговия, икономически ръст, достъп до пазари, платформа за регионална интеграция и т.н., чрез които ТНК утвърждават статута си и същевременно се опитват да ограничават влиянието на националните държави, с чиито инструменти го постигат и просперират. Подобни глобални инициативи дават възможности на ТНК на САЩ да реализират максимално потенциала си, което със стандартните методи на Конгреса би било невъзможно и като обеми, и като темпове. ТНК запълват вакуум на сила, сигурност и власт само където могат чрез капиталите си да определят профила на икономиката и да моделират политическото пространство, т.е. в сравнително слаби икономически страни, със слабо развит информационно-комуникационен потенциал, и политически нестабилни страни.

THE DIFFERENCE BETWEEN GLOBAL COMPANIES AND TRANSNATIONAL COMPANIES

INTERNATIONAL	MULTINATIONAL	GLOBAL	TRANSNATIONAL
•EXTENSION OF HOME MARKET	•DIFFERENT NATIONAL MARKETS	•ONE GLOBAL MARKET	GLOBAL MARKET WITH REGIONAL BIAS
•ASSETS LOCATED IN HOME COUNTRY	•ASSETS are DISPERSED	•CENTRALIZED HUB FOR SOURCING	•ASSETS DISPERSED BY REGION Factors of Production
		•STANDARDIZED MARKETING PROGRAM	STANDARDIZED MARKETING PROCESS
		•AD APPEALS CENTRALIZED	•AD APPEALS ADAPTED
•TOP JOBS BY HOME COUNTRY NATIONALS	•TOP POSITIONS are FOR HOST COUNTRY NATIONALS		TOP JOBS REGARDLESS OF NATIONALITY
•R& D IN PARENT COMPANY	•R&D done with in OPERATING UNITS	COST ADVANTAGE THROUGH CENTRALIZED R&D	•INTEGRATED NETWORK OF INFORMATION
•ETHNOCENTRIC Ex Harley Davidson		GEOCENTRIC Ex. Whirlpool	

7. Промяна в системата на международните отношения

Условия за реална смяна на центъра на глобалната власт може да има само при поява на конкурент, реално лишаващ САЩ от възможността да диктуват условията на геополитическите отношения, да защитават интересите си, да гарантират сигурността на съюзниците си и да контролират събитията в ключови региони като Европа, Източна Азия, Близкия изток. Днес те разглеждат приоритетно Китай като заплаха за западната икономика и ценности, което наподобява до известна степен ерата на Маккарти, но основният елемент от световния ред, който САЩ се опитват да запазят, е контролът над т.нар. Римланд – крайбрежния пояс на Евразийския континент, като приоритет на външната им политика.

Залезът на САЩ като единствена глобална сила е прогнозиран. Процесът на упадък е бавен и неравномерен.[15] На американска територия отдавна липсва критична маса промишленост, въз основа на която може да се възстанови способността на страната за така прокламираното собствено производство. В следствие на неолиберална тренд на глобализацията сърцето на някогашната индустрия днес е „ръждив пояс“. Но, към настоящия момент:

1. САЩ остава финансов център на света.

2. САЩ са световен хегемон във военната сфера, разполагащ с уникално технологично и материално превъзходство.

3. САЩ получават активен отпор, но предимно на локално ниво.

Тези обстоятелства дават на Съединените американски щати своеобразен „шанс“ в контекста на глобалното съперничество. „Вторият шанс трябва да се използва по-

[15] **Levitsky, S., D. Ziblatt.** How democracies die. S., 2019.

успешно от първия, защото трети няма да има“, прогнозира Збигнев Бжежински.[16]

Формирането на „нов световен ред“, както и евентуално преустройство на планетариума и социума не се реализира в контролирана среда или лабораторни условия и често е съпътствано с прояви на турболентност и фрагменти на дезорганизация. Настоящият световен ред губи устойчивост по ред обективни и субективни причини, сред които се открояват три водещи планетарни явления – края на хегемонията на САЩ като еднолично доминиращ фактор, глобалните климатични промени, както и отслабването на държавите като водещ субект на международните отношения в някои региони. Разломи и противоречия, характеризиращи установяването на новите международни отношения:

- САЩ срещу Китай – най-често срещаното противостояние;
- страните от т.нар. „златен милиард“ срещу по-бедната останала част;
- страните „status quo“ срещу заинтересованите от промяна на съществуващия ред;
- страните на т.нар. „либерален капитализъм“ срещу тези на „авторитарния капитал“.

Факторите, определящи съвременния глобален ландшафт, са:

- краят на Студената война – преминаване от биполярност, през полярност към многополярност;
- стремеж към еднолично лидерство на една глобална сила, който генерира съпротивата на други;
- бързо растящата мощ на Китай, със заявена претенция за глобално лидерство;
- преместване на стратегическата тежест на глобалните решения от Европа (последните 300 год.) и САЩ (30 год.) към Азия;

[16] **Бжежински, З.** Втори шанс. С., 2007.

- появата на нови форми и методи на глобалното съперничество – хибридни войни, кибератаки, хакерски намеси;
- появата на нов етап на надпревара във въоръжаването, напомнящ за биполярното антагонистично противопоставяне, но не толкова праволинейно, на моменти с помощта на икономически и търговски инструментариум;
- други фактори – миграция, фундаментализъм, тероризъм;
- стремеж на локални и регионални играчи към притежание на ракетно-ядрено оръжие.

Според методологията на съвременните международни отношения, като глобални играчи могат да се дефинират не заявилите претенции, а тези, които реално могат да оказват давление, да го поддържат с реално упражнено влияние по отношение на световните центрове на икономиката и геополитиката, както и реално и постоянно да определят посоката на световното развитие. Като такива днес можем да дефинираме безспорно САЩ и Китай, с известни условности Русия, Индия и ЕС.

Тенденция в конструкцията на съвременния неолиберален модел на глобалната „шахматна дъска“ е мощната поява на международната арена на ред недържавни транснационални актьори ТНА, ТНК, НПО – удар върху т.нар. „Вестфалска система“:

- обхващат практически всички сфери, дори и традиционно държавни образования;
- разширяват ареала си до планетарни размери;
- въвличат крупни маси в транснационален бизнес;
- пресичат функциите си с държавата.

8. Съвременни глобални геопроекти

8.1. Геополитика и глобални геопроекти на САЩ

САЩ са единствена страна в света, успяла да усвоява и реализира мощ и влияние през целия двадесети век. Основен инструмент за това са стратегическите геопроекти, реализирани от държавата от времето на Първата световна война насам:

- Лигата на нациите – заявката за преразглеждане на съществуващата система на международни отношения („Четиринадесет точки на Уилсън“);
- Плана „Маршал“ – основата за утвърждаването на САЩ като свръхдържава;
- глобалния военно-политически проект НАТО – легитимира планетарното военно присъствие на свръхдържавата.

Доскоро сферата на американските интереси обхващаше целия свят, САЩ си поставят за цел неговата институционална, нормативна и ценностна трансформация и унификация на основата на либералната демокрация от времето на управлението на Демократическата партия. Дългогодишното методично следване на тази стратегия в сферата на международната политика на практика доведе до ерозия на американското влияние. САЩ се изправиха пред дилемата дали да продължат да следват досегашния курс, или да преразгледат възможностите за запазване на световното си лидерство в условията на промяната на международните отношения.

Явната липса на приемственост в политиката на Белия дом внесе объркване и напрежение в редиците на трансатлантическия неолиберален блок по ключови съюзнически отношения и споразумения. В интерес на истината последиците от споразуменията за свободна търговия в условията на автоматизация и роботизация на икономиката са силно отрицателни за работещите в американските производствени отрасли, а „свободната търговия“ и търговската либерализация е от полза основно за големите частни корпорациите на страната.

За американския отказ от претенциите да осъществяват глобален контрол с досегашните методи и да третират света като зона на интереси, е налице определена логика. Сред експертните кръгове вече се е наложило мнението, че администрацията на Тръмп предпочита да действа конюнктурно, т.е. без да се обвързва с доктринерски, политически или концептуални ограничения. Според досегашния опит от управлението му, за американския лидер червените линии на практика не са свързани с политико-идеологическите, а с чисто функционалните ограничения.

Няколко са (до написването на учебника) основните съвременни геостратегически приоритети, чрез които САЩ утвърждават статута си и се опитват да ограничава влиянието на конкурентите, като че ли в духа на стандартния за САЩ, вече коментиран „таласократичен уклон“. Днес дефакто контролът над континенталните пространства е делегиран на глобални конкуренти като Китай и Русия, регионални лидери като Индия и Турция. За сметка на контрола върху морските комуникации в ключовите възли, свързващи или разделящи Тихия и Атлантическия океани, които вече бяха очертани от инициативите на Тръмп – Панамския провлак, Гренландия и прилежащите ѝ арктически региони, Суецкия канал, Близкия изток, Ормузкия пролив, Израел и заобикалящите го палестински и арабски територии, а в перспектива – териториите на двете Америки, Австралия и Южно- китайско море и островите, обкръжаващи Китай откъм Тихия океан.

По отношение на стартирани от предходните президентски администрации геопроекти константен и относително консенсусен между двете водещи партии остава т.нар. проект „Триморие“, касаещ аспекти на ресурсна, транспортна и дигитална диверсификация на ЕС от Русия и Китай. Предвид почти столетната му трансформация, независимо от конюнктурата в настоящия момент, „Триморие“ вероятно ще получи своята актуалност в бъдеще.

И така, след обзор на действията на администрацията на Тръмп, не се откроява конкретен глобален геопроект по подобие на предходните администрации – АУКУС (акроним, образуван

от състава на членовете Australia, United Kingdom, United States), Трансатлантическо партньорство за търговия и инвестиции (ТПТИ), Транстихоокеанско партньорство (ТТП).

„Ядреното споразумение“ с Иран е вече история, районът е арена на преки военни действия. Не е актуално и т. нар. „Парижко споразумение“ за борба с климатичните промени. Институции като СЗО и СТО не играят съществена роля.

Откроваща се и амбициозна в геополитическо отношение е решителната трансформация на външно-политическата стратегия на САЩ, водеща до мащабна дестабилизация на съществуващия световен ред, вероятно с цел превантивни гаранции за доминиращи позиции на САЩ в бъдещия свят на „глобална полицентричност“.

8.2. Геополитика и глобални геопроекти на Китай

Китай последователно укрепва позициите си, като от регионален играч се трансформира в глобален лидер. Трансформацията минава през три етапа:

- 1970 – 2000 г. – Дън Сяопин – формиране на позитивен имидж и убеждаване на големите играчи, че просперитетът на страната не е заплаха за интересите им;
- 2000 – 2010 г. – Ху Цзинтао – концепцията за „мирен подем за строителство на хармоничен свят“;
- 2010 и до днес – Си Цзинпин – разширява сферата на ключовите си интереси.

Китай обаче все още не разполага с лидерски позиции в глобалната финансова система, нито пък в сферата на сигурността. Китайският модел на развитие не се основана на финансите, а на строителството и производството.

Китай формира концепция за световен ред, конкурентоспособна на американската програма за „разпространяване на демокрацията по цялото земно кълбо“. „Един пояс, един път“ е китайската геополитическа инициатива, състояща се от два проекта – морски път и сухопътен пояс с цел хегемония чрез логистика, енергетика, инфраструктура и култура като модел на експанзия (различна от САЩ). Проектът се движи в две насоки:

- решава вътрешнополитическите проблеми на страната;
- променя геополитическата карта на света.

Проектът предвижда вложения на повече от 1 трилион $ в 900 мащабни инвестиционни проекта в над 60 държави на няколко континента.

8.3. Геополитика и глобални геопроекти на Русия

Руската икономика е изцяло зависима от износа на петрол, газ и редица други суровини. След разпадането на Съветския съюз страната напълно загуби своята индустриална и технологична самостоятелност и мощ и се превърна в класическа суровинна икономика, внасяща почти всичко необходимо в замяна на изнесени суровини.

За легитимирането на Русия като велика държава политическият ѝ елит реализира активност в 3 направления:

- постсъветско пространство – право на droit de regard в региона – собствена организация – Евразийски съюз;
- партньорство с Китай, страните от БРИКС, за да заеме място в международна група с глобално икономическо и геополитическо присъствие (предимно като младши партньор);
- опит за възстановяване на авторитет в ареала на влияние на Съветския съюз.

Основният инструмент за реализация са двата основни, конвертируеми артикула на руския експор – въоръжение и въглеводороди.

Икономическият модел на Русия, базиран на ресурсно осигуряване, не спомага утвърждаването ѝ като пълноценен център на интеграция, въпреки сериозната взаимозависимост и културната близост на постсъветските икономики и общества. Натискът от Европейския съюз, конкуренцията с Китай, противостоянето със САЩ, потенциално бързо развиващите се регионални лидери като Индия, Турция и др. води до загуба на влияние от страна на Москва глобално и конкретно в постсъветското пространство. Това принуждава руското ръководство да търси начини за „диверсифициране“ с цел запазване на своята „сфера на влияние“,[17] както и реализиране на влияние на нови полета, където Русия може да заяви претенциите си в конкурентно обкръжение с определени шансове за избягване от положението на „младши партньор“.

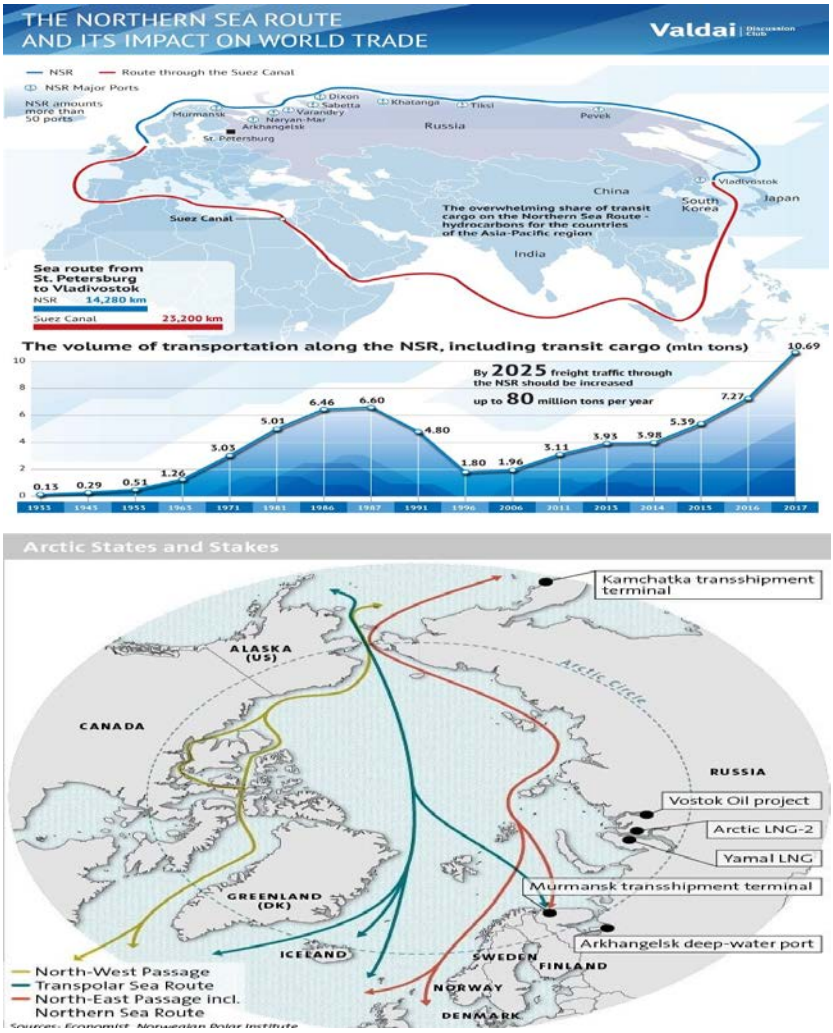
Идеологическата рамка на външнополитическите стремежи на Русия, свързани с концепции като „руския свят“, „разделените хора“ и други, обаче подвежда и сякаш отклонява аналитиците от строго рационалните мотиви, лежащи в основата на решенията на Москва.

[17] https://hvylya.net/analytics/geopolitics/novaya-geostrategiya-rossii-posledstviya-i-vyizovyi-dlya-arhitekturyi-mezhdunarodnoy-bezopasnosti.html

Арктика има за Русия основно геостратегическо значение за обезпечаване конкурентността ѝ на бъдещия глобален пазар. Именно т.нар. „Северен морски път“ е актуалният руски глобален геопроект, способен да реализира чрез овладяването на пространствата и ресурсите геоикономически предимства, съизмерими с усвояването на космическото пространство. Северният морски път има висока геополитическа стойност – обезпечава ресурсно-енергийна сигурност, укрепва пряко националната сигурност на Русия и най-вече е единствената геополитическа арена, на която ѝ осигурява водеща роля в конкурентната среда на останалите глобални играчи, независимо от обективните и икономически показатели. Руският президент Владимир Путин на конференция в Архангелск през 2018 г. нарече Арктика „територия на диалога“.

Всички водещи играчи имат своя арктическа програма и претендират за роля в процеса на управление на територията, чрез непосредствено присъствие (научно-изследователско, военно). Арктика няма регламентиран юридически статус на международно равнище, което от своя страна увеличава авторитета и тежестта на Арктическия съвет – координационен орган за взаимодействие на „арктическите“ държави. Русия се опитва да бъде „модератор“ на процесите, Китай инвестира в проектите, а САЩ налагат технологични санкции.

Трябва да отбележим обаче, че Украинската криза създаде фундаментално нов контекст за взаимодействие с Руската федерация от страна на Съединените американски щати, Европейския съюз и други страни.

THE NORTHERN SEA ROUTE
AND ITS IMPACT ON WORLD TRADE
Valdai Discussion Club
NSR
Route through the Suez Canal
NSR Major Ports
NSR amounts more than 50 ports
Murmansk
Arkhangelsk
St. Petersburg
Dixon
Sabetta
Varandey
Naryan-Mar
Khatanga
Tiksi
Pevek
Russia
Vladivostok
China
South Korea
Japan
Suez Canal
The overwhelming share of transit cargo on the Northern Sea Route - hydrocarbons for the countries of the Asia-Pacific region
India
Sea route from St. Petersburg to Vladivostok
NSR 14,280 km
Suez Canal 23,200 km
The volume of transportation along the NSR, including transit cargo (mln tons)
By 2025 freight traffic through the NSR should be increased up to 80 million tons per year
0.13
0.29
0.51
1.26
3.03
5.01
6.46
6.60
4.80
1.80
1.96
3.11
3.93
3.98
5.39
7.27
10.69
1935
1945
1955
1965
1971
1981
1986
1987
1991
1996
2006
2011
2015
2014
2015
2016
2017
Arctic States and Stakes
Kamchatka transshipment terminal
ALASKA (US)
CANADA
Arctic Circle
RUSSIA
Vostok Oil project
Arctic LNG-2
Yamal LNG
Murmansk transshipment terminal
GREENLAND (DK)
Arkhangelsk deep-water port
ICELAND
SWEDEN
FINLAND
NORWAY
DENMARK
North-West Passage
Transpolar Sea Route
North-East Passage incl. Northern Sea Route

ВТОРА ГЛАВА

РЕСУРСИ И СИГУРНОСТ

Основните понятията, с които се описва връзката между сигурността и ресурсите, са интерес, конфликт, сила.

Интересът е осъзната потребност, стояща високо в скалата на приоритетите. Той е импулсът на международните отношения, тласкащ ги чрез „свещения егоизъм на нациите“ към вечно движение,

Конфликтът е аксиоматичен за международните отношения, чрез него се налагат интереси. Той е сблъсъкът на интереси, механизмът за най-ефективното им отстояване.

Силата е ключът, главният аргумент, основното средство в международните отношения.

Сигурността е критерият, мярата за успешния изход от конфликта, в който действащите лица в системата за международна сигурност с цялата си налична сила отстояват своите интереси.

В политиката за сигурност един от важните компоненти е геополитическият, а неговата сърцевина е контролът над стратегическите ресурси. Очевидно е, че динамиката на световната политика е „съревнование“ за ресурси. Това е основата на икономоцентристкия подход в сферата на сигурността. И ако визията на Фридман, че ресурсните спорове ще се решават чрез пазарни механизми, е водеща за съвременните неолиберални теории в международните отношения, то реалността демонстрира и друг ракурс в реализацията на „жизнено важните национални интереси“.

Независимо от различията между отделните автори, като че ли се налага т. нар. широко разбиране за сигурността и за националната сигурност, в рамките на което тя се интерпретира като динамично състояние на обществото и личността, при което наличните заплахи се посрещат от надеждна система, т.е. налице са възможности за отразяването на заплахи, гарантирани

са правата и свободите на гражданите, икономическият и социалният просперитет.

Средата за сигурност се характеризира с асиметричност на новите рискове и заплахи, сложност и динамика на процесите, нарастване ролята на недържавните фактори, липса на ясно дефинирани и предвидими противници, които са готови да използват неконвенционални стратегии, тактики и средства.

1. Стратегическите ресурси

Стратегическите ресурси са тези, които имат жизненоважно значение за оцеляването, просперитета и доминацията на държавите и за защита и реализация на националните им интереси. Те обезпечават функционирането на държавата с оглед нейните природно-географски, икономически, социални и културни особености. Ресурсите обуславят основното материално производство, осигуряват енергийната и отбранителна сигурност в даден етап на развитие, влияят на вътрешната социално- политическа стабилност. Статусът на „стратегически ресурси“ за всяка страна се определя в зависимост от икономическите приоритети, структурата на материалното производство, текущата и очаквана геополитическа ситуация, състоянието на външно икономическите връзки и др.

По традиционна типология основните ресурси са:

- технически (производствени мощности);
- технологични (методи на реализация);
- информационни;
- кадрови, организационни, структурни;
- финансови;
- природни (минерални и енергийни).

Възможността да се използват традиционни ресурси за решаване на стратегически цели ги класифицира като стратегически. Те позволяват на държавата да реагира адекватно на промяна във външната среда, да разширява и усъвършенства границата на националните си производствени възможности.

Стратегическите ресурси се типизират:

**от гледна точка на държавното функциониране на:*

- критични, без които се излага на риск системата на държавното устройство. Такива са трудовите ресурси, продоволствието, енергията, водата. Те са обект на оперативното държавно управление, а именно – ефективно използване на вътрешните ресурси, и са ориентирани към кратка и средносрочна перспектива.
- дефицитни, чиято липса или недостиг не позволяват на държавата да реализира определени стратегически цели. Те дават възможности в конкурентна среда и помагат за адаптация в променяща се геополитическа ситуация. Те са аспект на стратегическото управление на държавата и определят стратегическата визия в дългосрочен аспект.

**по произход и контрол от страна на държавата:*

- вътрешни – производствената сила, степен на квалификация и образование, естествените ресурси др.;
- външни (продукти на глобализиращия се свят).

Чрез специфичната национална комбинация между вътрешните и външните стратегически ресурси се определят, от една страна, границите на националните производствени възможности, а от друга, ролята и мястото на държавата в регионалното стопанство.

**по произход и начин на добиване:*

- природни (възобновяеми, неизкопаеми) – слънчева, вятърна, хидро, геотермална енергия;
- природни (невъзобновяеми, изкопаеми) – петрол, газ, въглища ядрено гориво.

2. Стратегическите ресурси през призмата на глобалната сигурност

На глобално ниво функционират три взаимосвързани компонента.

Първият е природният комплекс със своите структурни елементи и специфични природни закони на развитие и взаимодействие.

Вторият е демографският компонент, който включва многообразие от демографски процеси в съответната територия като: раждаемост, смъртност, естествен прираст, миграционни процеси, гъстота и географско разпределение на населението.

Третият компонент е регионалното стопанство т.е. взаимодействие между природния комплекс и стопанската дейност на обществото върху определена територия. По своята същност, съдържание и структура регионалното стопанство като система включва три основни подсистеми: природна, икономическа и социална. Тези компоненти на практика обуславят видовете стратегически ресурси, с които разполага територията на съответната държава. От своя страна особеностите на регионалното стопанство се свеждат до три основни вида:

- регионалното стопанство е специфично за определена територия със своята отраслова структура и потенциални възможности за развитие в бъдеще;
- регионалното стопанство като съвкупност от производствени и инфраструктурни дейности и отрасли в съчетание с природния комплекс и демографските процеси;
- регионалното стопанство като жизнена и екологична среда за човека.

Важна е степента на развитие на регионалното стопанство, при която то е в състояние да използва ресурсите, отразяващи се върху политическата стабилност (добив на нефт, рудодобив).

Появата на нови суверенни държави налага да се намерят общи интереси и да се формира политика на добросъседство и сътрудничество с тях чрез изграждане на необходимата нормативна база. Напр. постюгославското и постсъветското пространство.

Отделните общества се различават помежду си не само по размера и състава на ограничените по принцип разполагаеми ресурси, но и по своята специфична национална комбинация от тях. Това отношение в литературата често се представя с т. нар. крива на производствените възможности (Production Possibilities Curve). Изработването на такава графика се прави при спазването на някои условия: количеството на ресурсите, които се употребяват в дадено национално стопанство, трябва да е определено и ресурсите да се използват ефективно. Трайна тенденция е увеличаването на зависимостта на голяма част от индустриализираните държави от внос на енергийни ресурси и влиянието на бавния, но необратим процес на изчерпване на глобалните невъзобновяеми източници на енергия.

Външните стратегически ресурси съдържат в себе си значителен конфликтен потенциал, който може да провокира междудържавни спорове и конфликти:

- между производители и потребители;
- между отделни вносители поради конкуренцията за достъп до допълнителни доставки;
- между износители в борбата за нови пазари.

За да се поддържа и подобрява стандартът на живот на населението на планетата, темповете на развитие на световната икономика трябва да изпреварват темповете на прираст на населението. Това може да бъде постигнато само чрез непрекъснато нарастване на промишленото и селскостопанското производство. Нарастващото производство и повишаващото се потребление на населението изискват все по-големи количества енергия. Към момента световният енергиен баланс се реализира от въглеводороди и газ (над 70% от общия дял), атомна енергия и възобновяеми източници (предимно ЕС)

Петролът запазва своето първостепенно място главно поради това, че е единственият универсален източник на енергия, който може да бъде използван във всички области. Обикновено залежите на петрол и природен газ се намират на едни и същи места и са неотделими, поради което са обект на еднаква стратегическа оценка и действие. Днес петролът в своите различни форми – газ, бензин и дизелово гориво, реактивно гориво и др., възлиза на 95% от всичката енергия, която се използва от световната транспортна система. Смята се, че през 2035 г. транспортът ще бъде отговорен за 61% от световната консумация на петрол, покачвайки се от 53% през 2007 г.

Очакванията са в близките години и десетилетия да настъпят съществени промени в потреблението на енергия и енергийни източници чрез използване на енергоспестяващи технологии в промишлеността и транспорта. На тази основа и в момента в развитите индустриални държави консумацията на петрол в голяма степен е стабилизирана на определено ниво и нараства слабо на годишна база. В бързо развиващите се държави в Латинска Америка и особено Азия, бързата индустриализация и увеличаващото се потребление на населението предизвиква увеличаващо се търсене на енергия. Това според Департамента на енергийните ресурси на САЩ би предизвикало увеличаване на световното търсене на петрол приблизително един процент на година в периода до 2040 г. Употребата на петрол ще нарасне от приблизително 87 милиона барела на ден през 2010 г. на 99 милиона барела на ден през 2020 г. и 123 милиона барела през 2040 г. В началото на 2000 г. доказаните световни резерви на петрол възлизаха на 1,033 милиарда барела, количество, което се смяташе за достатъчно да задоволява световната консумация за повече от четиридесет години напред.

Ако обаче световната консумация на петрол се увеличава с повече от един до два процента на година, съществуващият експлоатиран запас ще изчезне след 20 – 25, а не след 35 години, което, от своя страна, ще предизвиква все по-ожесточена борба за контрол над оставащите запаси. С изчерпването на по-старите нефтени полета световната надпревара за петрол ще се насочи главно към онези няколко

области в света, които все още съдържат значителни запаси. Тези региони, както и транзитните пътища за пренасяне на петрол до отдалечените пазари автоматично ще добият нарастващо стратегическо значение. Високата концентрация на петролни залежи в няколко основни района за производство означава нарастване на важността и влиянието на държавите, притежаващи големи петролни запаси. Много петролни залежи се намират в нестабилни от политическа гледна точка райони, характеризиращи се с натрупани исторически и новопоявили се конфликти и противоречия – както вътрешни, така и междудържавни. Многообещаващи източници на петрол са открити в необитавани гранични зони, с недобре очертани или оспорвани граници. В много ключови за производството на енергия региони като Каспийско море, Средиземно море, Червено море, Южнокитайско море се оспорват границите на морски и океански региони с потенциални петролни и газови залежи. Увеличаването на потреблението и намаляването на запасите със сигурност ще увеличи вероятността от конфликти и сблъсъци между държавите, които претендират за едни и същи териториални участъци със залежи. В рамките на този стратегически триъгълник се намират едни от най-големите залежи на петрол и газ, тук обаче се водят и множество териториални спорове и се сблъскват икономическите, политическите и стратегическите интереси на много държави. Тази опасност може да се появи в много от страните, производителки на петрол, ала рискът от значителен сблъсък ще бъде най-голям в тези региони, където запасите на петрол са оспорвани от великите сили. Прекъсването или дори намаляването на световния нефтен поток ще представлява първостепенна заплаха за националната сигурност на страните, зависещи от вноса на петрол.

Системата за сигурност е сложен конгломерат от взаимовръзки, координация и управление. Схващането, че сигурността в международния ред трябва да е грижа на големите държави, защото са мощни, с ограничено участие на малките страни, защото са слаби, е мисловно отражение на положение,

от което на света сега се налага експедитивно да се освобождава.[1]

3. Стратегическите ресурси и национална сигурност

Балансът между необходимост от и наличност на стратегически ресурси в държавата е основна предпоставка за състоянието на националната ѝ сигурност. Балансът се реализира в практиката чрез разпределителен процес (бюджетиране), който е резултат, често по-скоро субективен, от компромис между икономическата ефективност и политическа целесъобразност. Върху разпределението на ресурсите влияят:

- стабилната политическа система;
- външнополитическите отношения и съюзната принадлежност;
- икономическа стабилност;
- материални запаси и наличие на енергиен природно-минерален ресурс;
- IT сигурност.

По своята същност стратегическите ресурси на всяка една държава определят нейната икономическа и политическа насоченост. Поради ресурсната ограниченост на практика се налага да се пренебрегват различни потребности, които в определен момент не се оценяват като много наложителни за обществото и обикновено поради това не получават подобаващо място в съответни концептуални и нормативни документи. Изборът на един или друг начин на използване на ресурсите неизбежно присъства при всяко обществено решение. Значимостта и последиците от решенията нарастват, когато става въпрос за значителните ресурси, които трябва да бъдат отделяни в бъдеще. Подходящ пример в случая би могла да бъде инвестицията в нов самолет за нуждите на българските ВВС. Алтернативното насочване на ресурсите, за да се задоволят по-пълно обществените потребности, се определя от:

- своеобразието на природния комплекс;

[1] **Мичев, С.** Илюзията за сигурност. С., 2012.

- особеностите на демографските процеси като: раждаемост, смъртност, естествен прираст, миграционни процеси, гъстота и географско разпределение на населението;
- т.нар. „политическа целесъобразност“ на решението.

За всяко национално стопанство по-ефективното производство е стратегически въпрос на използване на националните сравнителни предимства, които ако се реализират на практика, оптималните комбинации могат да се разположат върху границата на националните производствени възможности. По такъв начин е възможно да се освобождават национални ресурси за други производства или да се акумулират повече средства за по-конкурентни нови техники и технологии в един бъдещ период. Разполагаме със съвременни примери за мобилизация на целия ресурс и „сваляне“ на границите в други сектори в името на реализиране на стратегически решения – напр. Северна Корея и целта ѝ за добиване на статус на ядрена държава.

Главният фактор все още е държавата, въпреки появата на нови недържавни играчи в съвременния неолиберален модел на международни отношения. Оптималният и желан от икономическа гледна точка вариант е системата за сигурност да е национална по характер, но с възможност за интеграция в системи за колективна сигурност (пример – България и НАТО). Определящ фактор за сигурността е политическият курс на държавата. Конституционният принцип за разделение на властите по дефиниция изключва концентрацията на власт чрез структурите за сигурност.

Гарантирането на сигурността на глобално, регионално и национално ниво изисква производство на материални средства за съществуване, развитие и защита. Отделянето на тези средства усложнява и без това трудната задача за разпределение на ограничените ресурси, нужни за производството и на другите необходими публични блага освен благото сигурност. Възникват множество трудно решими разпределителни въпроси – защо, колко, какви, кога, за какво, с какъв резултат и ефект, как и при какви условия да бъдат отделени тези ресурси.

Променената среда за сигурност и новите заплахи изискват нестандартни решения при осъществяването на разпределителния процес на стратегическите ресурси. Независимо от голямата сложност на този процес, относително ясни са критериите за разпределение на ресурсите.

Основен инструмент за разпределение на ресурсите от държавата е бюджетният процес и от неговото качество зависи достигането на преследваните стратегически цели. Популярен критерий за устойчивост на бюджета е пропорцията 1:2:4 на разходите за отбрана, образование и здравеопазване. В България доминира все още т.нар. „контролно-национално“ бюджетиране, ориентирано към фондове и покупки на външни ресурси. Необходимо е плавно преминаване към „изпълнителен“ бюджет за разпределение на стратегическо разпределение на ресурсите, чрез реализиране на дългосрочни концепции и стратегии, а непросто чрез финансиране на отделни начинания и намерения. На национално ниво е необходимо да се направи подбор между алтернативите за най-ефективен модел на разпределителния процес, отнесен към ресурсите, съобразен с променливата среда за сигурност.

„Сечението“ се намира в три основни направления:

- баланс между потребностите на системата за сигурност и обективните възможности на страната;
- ефикасност и ефективност;
- удовлетворяване на необходимите оперативни способности

Фундаментални въпроси за същността на т.нар. „разпределителен процес“ са:

1. Кой е потребител на услугата?

2. Какви цели трябва да бъдат постигнати?

3. Какви резултати се очакват?

4. Каква е цената?

5. Каква е възможността даденото начинание да се реализира от недържавния сектор?

По отношение на обществените блага е не само допустимо, но и неизбежно процесът на решаване да е модифициран под въздействие на намесата на държавата, което е израз на определена нейна политика, за която е съществена не толкова конкретната икономическата ефективност, колкото обществено-политическата целесъобразност под формата на лобизъм, натиск и политическо влияние. Стабилността на политическата система на държавите по света е един от ключовите ресурси, които генерират сигурност. Тя е пряко свързана с устойчивостта на глобалните и регионални системи за сигурност, които трябва да бъдат поддържани и развивани. Същинската политика започва там, където възниква държавата. От момента на възникване на модерната цивилизация политиката се отъждествява с институциите на държавната власт. С утвърждаването на либералната демокрация и конституционните правови държави политиката се превръща в елемент от битието на всеки гражданин.

Политическата система е съставена от три основни компонента:

- политическата култура, която отразява съвкупности от ценности и норми на поведение на гражданското общество;
- институциите „посредници“, които са междинно звено между гражданското общество и държавните органи;
- държавната система.

Трите ядра са в непрекъснато взаимодействие. Понятието политическа система има способността да реагира на средата, в която функционира, като създава структури и механизми за адаптация. Прието е политическите системи да се разделят на два основни типа: авторитарно-тоталитарни и демократични.

Политическите институции са относително трайни социални обединения и структури, които функционират според определени задължителни или общоприети правила, както и нормативни системи, чрез които се осъществява политическият процес. Те възникват и се развиват в определена социална среда и във взаимодействие с редица други основни компоненти и политически отношения.

Стабилните институции – национални и международни, са ценен ресурс, който генерира сигурност. „През последните десетилетия във всички области на обществения живот креативността неизменно е била основен фактор за успех в конкурентната борба. Развитието на креативност включва: системна подкрепа на всички административни нива на хората, способни на творчески труд, законова и корпоративна защита на иновациите, популяризирането на личността на иноватора, продукта и организацията, които успешно са достигнали до иновативното решение“[2].

Политическата култура е сложно и комплексно явление, свързано е с историческите традиции на отделните социални общности (семейство, религиозни групи, образователна система, народностна психология, национална идентичност, самосъзнание, международна среда и други). Като понятие възниква през 1956 г., авторизирано от Алмънд.

Политическата култура е част от самия политически процес, както и негова предпоставка. Най-важният ѝ структурен елемент са ценностите. Всеки има ценностен модел в зависимост от социалния си статус. Доминира възприятието за универсалните политически ценности – солидарност, мир, справедливост, правни гаранции.

Основната функция на политическата култура е да формира осмисляне на личните и обществени отговорности и интереси. Изграждането ѝ минава през образование, политическо възпитание и политическо участие. Видни

[2] **Krushkov, N.** Security Leadership Creativity. Luca Poggiali Editore. 2019, c. 166.

изследователи на феномена политическа култура са Сартр, Алмънд, Хана Аренд, Карл Попър и др.

Основни признаци за типологията на политическата култура са:

***цивилизованост**

- патриархална – африкански племена и народи
- поданическа – „царска“ Русия, СССР, Китай

***цивилизационност**

- славянска
- арабска
- латинска

***регионалност**

- европейска
- балканска
- азиатска

***на база на обществените традиции**

- англо-саксонска – САЩ, Канада, Австралия, Британия, Нова Зеландия
- средиземноморска – Франция, Италия, Испания
- смесена – например България, Гърция (с характерно редуване на стабилност и сривове)[3]

Съществуват три типа политическа култура от гледна точка на активността на гражданите.

Първият тип се отнася до хора в изостанали общества, които имат ограничени представи и знания за властническите структури и отношения, и се характеризира със затвореност в дадена общност.

[3] Виж по-подробно: **Петков, Митевска, Атанасова**. Междукултурни различия в лидерските стилове /Гърция и България/. – Международна научна конференция на тема: „Трансгранично сътрудничество, сигурност и перспективи – 2017“, ВТУ, 16.11. – 17.11.2017.

Вторият тип се отнася до пасивни наблюдатели на политиката, които имат определени знания за политическия процес, но са принудени или се подчиняват доброволно на действията и решенията на държавната власт.

Третият тип се отнася до активно съпричастните в политиката. Такива хора се възприемат като важен фактор в процеса на взимане на политически решения, а стабилността на политическите институции е най-голяма. Докато политическата култура отразява възприятията и ценностите на индивидите по отношение на политиката, то политическото участие е определена дейност на гражданите за въздействие върху политическия процес.

Съвременните либерални демокрации представляват качествено развитие на политическото участие на гражданите. Схващанията за свободата на личността, народния суверенитет, разделението на властта, равенството на гражданите, политическия плурализъм и др. са основополагащи елементи на съвременните демокрации и важен ресурс за постигане на сигурност. За стабилността на съвременните демокрации активното политическо участие е от изключителна важност.

Държавата все още е най-важният актьор в сферата на сигурността. Това обстоятелство поражда и факта, че пределегиране на правомощията във връзка с ресурсното осигуряване и операциите на критичната инфраструктура е, от гледна точка на настоящия момент, несъстоятелно и генерира неоправдани рискове.

Държавата е територия с определени граници и население, в рамките на които дейността се организира, ръководи и контролира от правителство. Правото и физическата възможност на правителството да извършва тази дейност се обозначава като упражняване на суверенитет (да приема и прилага закони, да събира данъци и такси, да създава организации за сигурност и други). Суверенитетът се признава от другите държави, членки на международната система, по дипломатически път или чрез приемане в Организацията на обединените нации (ООН).

Важно е да се подчертае, че в англосаксонската геополитическа нагласа и съответно в научната литература понятието „държава“ е неразривно свързано с понятието „нация“. Нацията е население, което споделя обща идентичност, свързвана преди всичко с език и култура. Подобна теза има основание само що се отнася до т. н. „политическа нация“. Политическа е тази нация, която възниква чрез споделяне на общи политически ценности като: равни политически права и задължения на етносите и расите, възможности за поддържане на културна самобитност и изповядване на различни религии и други. Важно за теорията и практиката на сигурността е разбирането, че нациите не бива да бъдат приравнявани с обществата. Нациите (независимо дали са възникнали като политически, или са народи, еволюирали до национално ниво) създават държави с цел по-добра организация на стопанските и другите отношения върху територията си и преди всичко за съвместна защита срещу външни рискове и заплахи.

Обособяването на националните държави от гледна точка на международните отношения се свързва с Вестфалския мир[4] от 1648 година.

Днес, в условията на глобализация, редица изследователи предсказват залеза на националната държава, която ще отстъпи мястото си на транснационалните корпорации, неправителствените организации и международните обединения от типа на ООН, Международния валутен фонд или Световната търговска организация. За подобна теза има аргументи като например, че голям брой човешки производствени дейности са вече с такива мащаби и обхват, че те надхвърлят националните граници, в рамките на които суверенните държави упражняват своята власт и влияние. Тъй като измеренията на човешките дейности извън

[4] Вестфалски мирен договор е сключен на 24 октомври 1648 година в Мюнстер. Той слага край на Тридесетгодишната война. На практика той се състои от два мирни договора. Единият е между Свещената Римска империя и нейните съюзници, от една страна, и Швеция и нейните съюзници, от друга. Вторият договор е между Свещената Римска империя и нейните съюзници, от една страна, и Франция и нейните съюзници, от друга.

обсега на „нациите държави“ нарастват, техните правни обхвати съответно намаляват. Новите играчи застават срещу монопола на държавата, включително и срещу монопола върху насилието. Това са многонационалните корпорации, глобалните финансови пазари, неправителствените организации, организираната престъпност, терористичните групировки и т.н. Дейностите на тези нови играчи не са регулирани от международното право, което е продукт на официални спогодби между „нациите държави“.

Това и редица други смущаващи обстоятелства основателно подлагат на съмнение идеята, че „недържавни играчи“ могат да бъдат пълноценен ерзац извън определени, предварително договорени, ограничени сегменти. Съвременните държави не са в състояние да намерят достатъчно общи точки за споразумения, засягащи проблеми на глобализацията. Мултинационалните корпорации участват с над 35% от световния брутен вътрешен продукт – което само по себе си представлява над 75% от световната търговия и почти всичките задгранични преки инвестиции. Този фактор, както и възходът на саморегулиращите се финансови пазари контролират световния поток на инвестиционния капитал и диктуват фискалната и валутна политика на правителствата, които желаят да привлекат такъв инвестиционен капитал[5].

Заедно с това международните отношения си остават преди всичко поле на действие на държавите. Държавите често използват сила или принуда в отношенията помежду си.

Стратегическите ресурси от гледна точка на националните интереси се явяват естествен обект на анализ и стремежи от страна на държавата. Тъй като сигурността е широкоспектърен комплекс от мерки и състояния, анализът на

[5] **Норман А. Бейли и Крайтън М. Зоакос**. След края на историята. Норман А. Бейли е бивш специален съветник по въпросите на националната сигурност по времето на президента Роналд Рейгън и Старши сътрудник при Фондацията Потомак. Крайтън М. Зоакос е президент на Лето Рисърч http://www.mediatimesreview.com/index.php;

същността ѝ трябва задължително да съдържа и ресурсен аспект, като водещ фактор.

Мащабните промени в средата за сигурност, както и нарастващото значение на акумулирането на ресурси са едни от факторите, които определят тренда на съвременните международни отношения.

Много важно е да се очертае кръга от необходимите промени, които са доказали своите възможности в други страни, за по-добро балансиране на връзката между икономическия потенциал за растеж и развитие и способността за гарантиране на сигурността на страната.

Основен за оценка на националния политически истаблишмънт е балансът между потребностите на системата за сигурност и възможностите на страната, т.е. икономическата ефективност и политическата целесъобразност.

Нарастващото производство и повишаващото се потребление на населението изискват все по-големи количества енергийни ресурси, формиращи основата на съвременната индустриална икономика.

Най-динамично стоят нещата в бързо развиващите се държави, където темпа на индустриализация и увеличаващото се потребление на населението предизвикват еквивалентно търсене на енергия. С изчерпването на лесно достъпни източници световната надпревара за енергийни ресурси се насочва главно към онези няколко области в света, които притежават доказани резерви. Тези региони, както и транзитните пътища за пренасяне на въглеводородите до потребителския пазари автоматично добиват повишено стратегическо значение. Високата концентрация на енергийни ресурси в няколко основни района за производство означава нарастване на важността и влиянието на притежаващите ги държави. Много от тях се намират в нестабилни от политическа гледна точка райони, характеризиращи се с конфликти и противоречия, както вътрешни, така и междудържавни. Ето защо, държавата, като

основен играч на „шахматната дъска“, е необходимият регулиращ фактор в процеса на контрол и достъп до енергийните ресурси.

Държавата генерира приходи и използва тези ресурси за реализиране на необходимите ѝ инициативи във вътрешно- и външнополитически аспект. Всяка ефективна държава е длъжна по смисъла на юридическото си съществуване да осигурява политическа стабилност, икономически ръст и перспектива за социално развитие на обществото си, като основа за пълноценно участие на полето на международните отношения. Реализирането на такъв крупен комплекс от мерки е възможен само в условията на еквивалентно ресурсно осигуряване. Както вече отбелязахме, стратегическите ресурси винаги са недостатъчни спрямо заявените и нарастващи към тях намерения.

Способността на малката държава да гарантира своята сигурност със собствени сили и средства е относителна. За да стори това, тя е длъжна да разчита на помощ от други държави и международни институции, на различни процеси и събития. Какво показаха обаче събитията от 2020 г.?

Тъй като обективен интерес на всеки глобален актьор е да запази контрола над управляваните ресурси и да реализира политики за анексиране на чуждите в собствена полза, не е сериозно да се очаква, че принадлежността на държавата към дадена наднационална военна или стопанско-икономическа организация ще гарантира ad-hoc, особено при кризисни обстоятелства, суверенитета и стратегическите и потребности и интереси.

Ето защо националната държава като оператор и потребител на стратегическите ресурси за оцеляване и развитие, в контекста на съвременните предизвикателства, не само че не е архаизъм или лукс, а ясно осъзната и дефинирана от текущия световен дневен ред необходимост. Като безалтернативен към настоящия момент инструмент и гарант за съхранението и просперитета на нациите.

Пандемията COVID 19 се оказа глобално предизвикателство, влияещо на функционирането на държавата

и обществото. По време на епидемията ставаше дума за промени от мащаб, при който държавите преминават проверка на своята функционална годност, за безопасността и живота на гражданите и отстояване на суверенитета си. В тези условия автентичният гарант е именно традиционната държава. Тя за това и съществува.

4. Контролът над информацията и стратегическите телекомуникации като стратегически ресурс

Както подчертава Стоян Денчев: „Информацията, в цялото разнообразие, в което се проявява, е ценен ресурс, също както финансовите, материалните и човешките ресурси. Най-общо казано, концепцията за информационните ресурси може да се изрази по следния начин: ВСИЧКИ НАЛИЧНИ РЕСУРСИ НА ЕДНА СИСТЕМА И ТЯХНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ В ИЗПОЛЗВАЕМА ИНФОРМАЦИЯ. Ако детайлизираме и осмислим професионално горното определение, бихме могли да го перифразираме в следната ДЕФИНИЦИЯ: Информационните ресурси (IR) са всички физически и логически компоненти на системата за обработка на информация, като компютри, програми, данни, информация, операционни системи, комуникационни връзки, системи и програмисти, програмни анализатори, оператори и мениджъри.“[6]

Информационното общество, икономиката на знанието, информацията като стратегически ресурс, е-управлението и достъпът до информация са вече признати съществени страни на глобалното общество. Компютърната техника, информационните ресурси и технологии се явяват основа и движеща сила на прехода от индустриално към информационно общество. Посредством тези технологии научните открития станаха по-конвертируеми и чрез тяхната широка достъпност, мобилност и използваемост се превръщат във фактор със съществено значение в общественото развитие. Новите информационни и компютърни технологии, подобно на други постижения на

[6] **Денчев, С**. Информация и сигурност. София, “За буквите-О писменехъ“, 2019, с. 145-146.

човешката мисъл, промениха стереотипите при извършването на редица дейности от нашето ежедневие като образование, административно и обществено управление, търговска, производствена, рекламна дейност и други.

Изкуственият интелект (ИИ) се утвърждава също като основен стратегически ресурс, който трансформира начина, по който държавите, съдебните системи и бизнес организациите функционират и се конкурират. Като стратегически актив, той не е просто технологично подобрение, а инструмент за постигане на устойчиво конкурентно предимство чрез автоматизация и интелигентно управление на данни. В България ИИ се разглежда като стратегически инструмент в съдебната система за подобряване на ефективността на обучението и работата на магистратите. Изкуственият интелект играе ключова роля във формирането на външната политика и международните отношения, особено в контекста на конкуренцията между големите политически сили като САЩ, Китай и др.

Комуникационната инфраструктура, към която са включени различни по клас и възможности компютърни системи, както и многообразието от периферни устройства за въвеждане и извеждане на данни, може да се разглежда като глобален и регионален ресурс. В тази инфраструктура са включени глобалните, националните и местните мрежи за пренос на данни. Важни характеристики на глобалната информационна инфраструктура се явяват степента на сигурност, актуалност и достоверност на данните, физическата и икономическата достъпност до тези данни, възможностите за промяна в начина на тяхното представяне. Усвояването на технологиите, свързани с производството на елементна база за създаване на различни по клас и възможности компютърни системи, изграждането на високоскоростна комуникационна среда за обмен на данни, може да се определи като стратегически ресурс. Многообразието от възможности за въвеждане и извеждане на информация, възможностите на Internet средата за преодоляване на времето и пространството, обуславят нови технологични възможности и придобиване на стратегическо предимство. Информацията е изключително

важен ресурс, от който понякога зависи бъдещето на цели нации. Информацията е най-скъпата стока на нашето време.

Многообразието от нови начини за представяне, въвеждане и извеждане на информация предполага генерирането на големи масиви от данни, асимилирането на които понякога може да се окаже труден и продължителен процес. В този аспект важно място заемат използваните информационни източници, генериращи различни типове данни, както и начините за тяхното събиране, съхранение, обработка и използване. Управлението на информационните ресурси (ИР) е различно от управлението на информационните технологии и трябва да бъде разглеждано отделно.

Многообразието от начини за съхранение на информация, преодоляването на времето и пространството посредством използването на висикоскоростна комуникационна инфраструктура за обмен на данни, употребата на принципно нови методологии за колективна работа определят начина на използване на ИР като фундамент на стратегическия напредък.

Получаването на необходимата информация в подходящ момент и нейното ефективно използване е целта на управлението на информационните ресурси. С развитието на информационните взаимодействия и увеличаването на атаките върху компютърните системи въпросите за компютърната сигурност стават по-сериозни. Компютърната сигурност защитава компютъра и всичко, свързано с него – сградата, стаите, терминалите, принтерите, кабелите, дисковете и лентите. Най-важното е, че компютърната сигурност защитава информацията, съхранявана в системата. Ето защо компютърната сигурност често се нарича информационна сигурност. Три ключови понятия се срещат в дискусиите за компютърната сигурност – уязвимост, заплаха, противодействие. Основен принцип е, че не съществува изцяло сигурна система, а най-лабилният ѝ компонент е администрирането ѝ.

Информационната сигурност осигурява: тайна, цялостност и наличност. Тайната се изразява в защита на

информационните системи, като не се допуска разкриването на информацията, съхранявана в тях.

В информационните системи трябва да се поддържа цялост на информацията, съхранявана в нея. Точност или цялостност означава, че системата не трябва да компрометира информацията или да допуска неоторизирани преднамерени или случайни промени в нея. Защитената информационна система осигурява наличност на информацията за своите потребители. Наличност означава, че хардуерът и софтуерът на компютърната система работят ефикасно и че системата има възможност да се възстанови бързо и цялостно.

Жизнено важното значение на телекомуникациите както и разширяването на телекомуникационната инфраструктура са основна предпоставка за определянето им като стратегически ресурс. Най-съществени сред тях са директно приемо-предаващите спътници (Direct Broadcast Satellite – DBS), глобалната клетъчна радио-телефонна мрежа за мобилна връзка (Global System for Mobile communications – GSM), Интернет (Internet), радио – навигационната система (GPS), спътниковото наблюдение (ERS). Чрез глобалната клетъчна мрежа GSM комуникациите, поддържани от съзвездие от спътници, осигуряват цифрови телефонни услуги по всяко време във всяка точка на земното кълбо, включително определяне на местоположение, сигнали за бедствие и т.н. Един от важните елементи е световната информационна инфраструктура (Global Information Infrastructure – GII) на базата на тоталното използване на космическото пространство (за навигация, наблюдение, комуникации и научни изследвания), съчетано със системна интеграция.

Развитието и на телекомуникационната инфраструктура е основна предпоставка за включването и в съвременната скала на стратегически ресурси. Днес провеждането на операциите е немислимо без солидна информационна база и липсата на информационни средства би положило на риск реализирането на стратегическите цели на човечеството.

5. Ресурсите в условията на глобалната екологична криза и комплексен риск

При ситуация на глобална екологична криза всяка една част от мегасистемното отношение човек – природа се оказва рискова за антропогенния фактор. Понятието глобален екологичен проблем включва различни природоопазващи проблеми, основните от които са недостиг на ресурси, разрушение на компонентите на природната среда и замърсяването и както и социалната обстановка. Разделението на отделни компоненти и комплекси на тези въпроси има условен характер, тъй като те са в значителна степен взаимосвързани и зависими.

Желанието на всеки човек и на човечеството като цяло да се чувстват сигурни влиза в противоречие с високото ниво на комплексен риск (природен и антропогенно предопределен посредством същностните параметри на цивилизационното развитие). Индексът оценява икономическите щети в резултат от земетресения, изригване на вулкани, цунами, бури, урагани, наводнения, суши, свлачища, периоди на горещини и застудявания, епидемии и други. За по-голяма точност индексът е разделен на две категории. Едната оценява рисковете за 87-те страни, които най-често са изложени на природни катастрофи. Другата включва 116 страни, които са засегнати от изброените бедствия по-малко от един път на година. Индексът отчита и икономическите загуби от разрушенията и смъртните случаи, причинени от природни катастрофи – директните щети от природните бедствия върху инфраструктурата и сградите и непреките щети за населението.

Основният извод, който се налага, е, че съществува почти пълно припокриване между частите от планетарната екосистема, притежаващи висок риск от екокатастрофичност, и съвременните региони с най-многобройно население в света.

Важно е да подчертаем, че почти 90% от високорисковите територии маркират древни цивилизационни ареали, което потвърждава анонсираните предположения. В цивилизационен мащаб можем да очакваме проявата на екокатастрофични явления – социални конфликти, които ще бъдат резултат от недостиг на

ресурси. В духа на времето е да възникнат нови мащабни епидемии – пандемии. Някогашните естествени екологични бариери – океаните, не играят вече тази роля във връзка с глобализиране на транспортните комуникации.

През 2020 г. Covid-19 привлече вниманието в амплоато си на първостепенен проблем. Предизвикателството Covid-19 е твърде скорошно и с много неизвестни, за да се правят категорични прогнози. Тенденцията, която се забелязва при пандемията към радикално преструктуриране на световния ред и промяна в сферите на влияние на глобалните лидери, се обяснява по-скоро с предварително заложените международни и национални парадигми, отколкото с очакваните, но още неясни последствия от самата пандемия. Кризата е сериозен тест за това, как биха действали и реагирали страните и съюзите в една нестандартна обстановка. Държавите разчитаха предимно на собствените си възможности. Световните институции спряха да функционират. На апела за солидарност и споделени ценности, извън различните пропагандно-хибридни похвати и операции с най-малкото двояк характер, отговори с действия, несъпоставими с териториалните и геополитическите си възможности, единствено Куба.

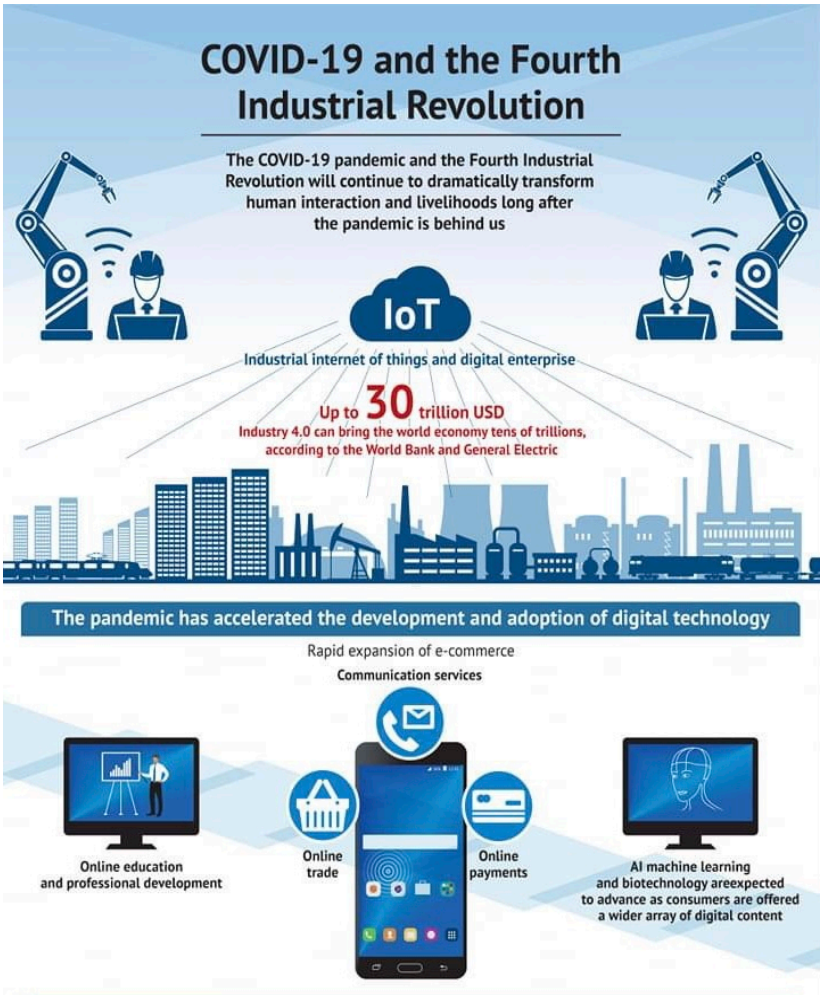
Максим Тандоне дава своята визия за събитията: „С кризата на Ковид-19 от две седмици навлязохме в един от тези редки периоди, които могат да бъдат наречени исторически събития. Тя е първото голямо световно сътресение, пряко свързано с ускоряването на глобализацията. Настоящата криза се различава от всичко, което познаваме в миналото, съчетавайки световна здравна катастрофа, финансов и икономически крах, както и силно дипломатическо напрежение..... коронавирусът е също огромен урок по скромност за модерния човек, убеден, че е овладял капризите на природата и на съдбата си. Тази световна криза показва колко неконтролируема остава историята, въпреки бързия технологичен прогрес. Непредвидимостта винаги ще има решаващо място в историята.“[7]

[7] **Максим Тандоне** е бивш съветник на френския президент Никола Саркози. Той е автор на книгите Histoire des présidents de la République (История на

Според разбирането за събитията на руския професор Михаил Катасонов „сега всички се интересуват от коронавируса. Разбира се, тази тема сама по себе си не е китайска, но винаги е свързвана с Китай. Според мен Китай най-вероятно е използван като платформа за тестване на нови технологии и настоящата пандемия е събитие, сравнимо с 11 септември 2001 г. Лично аз вярвам, че клиентите и организаторите както на първата, така и на настоящата специални операции са еднакви. Тяхната цел е да създадат тревожна ситуация в обществото на атмосфера на масова психоза и несигурността. Разбира се, клиентите и организаторите на тези специални операции са „стопаните на парите“. Те могат да бъдат наречени по различен начин: „Комитетът на тристате“, „Светът зад кулисите“, „Мондиалистите“ или „Дълбоката държава“ ...[8]

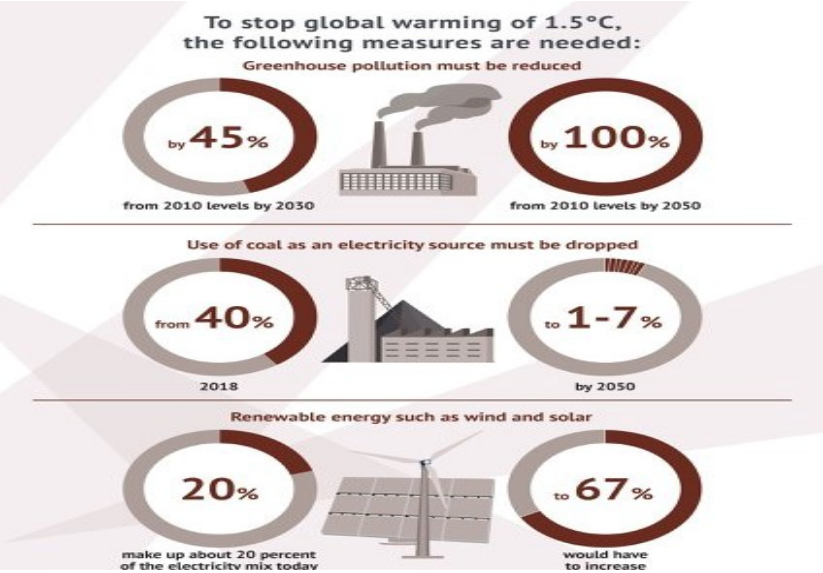
президентите на Републиката) и на Parias de la République (Париите на републиката).

[8] https://pogled.info/svetoven/dalgovete-na-hegemonite.119616

Състоянието на природната среда и природните ресурси е многопластова йерархична система. Всеки регион (напр. Северна Америка, Западна Европа, Китай и пр.) трябва да се описва чрез система от подмодели. Въпросите, свързани с глобалното прогнозиране, винаги са предизвиквали състояние на повишено внимание от страна на различни анализатори, поради осъзната висша степен на комплексност на анализа, изискваща широк кръг познания.

Комплексните глобални прогнози стартират още през 60-те, а се популяризират през 70-те години на 20-ти век. На практика във всички прогнози от втората половина на 60-те години не се визира един от най-важните проблеми на човечеството – рационалното използване на природните ресурси, както и защитата на планетарната природа от замърсяване (изключение правят прогнозите, които са обвързани конкретно с използването на природните ресурси).

Основните изводи от глобалните прогнози са:

- съхраняване на тенденциите в развитието на световната икономика и ръста на населението;
- сблъсък на човечеството през следващите 100 години с глобална екологична катастрофа поради непреодолими „физико-икономически граници“ на растеж;
- в резултат на настъпилите събития значителна част от населението на Земята ще загине от глад, липса на ресурси или замърсяване на „околната среда“.

Както може да се предположи, направените прогнози предизвикват ответна и значително политизирана негативна реакция. Известно е, че прогнозирането е неблагодарна работа. Най-вече заради особеността му да се сбъдва относително рядко. Именно поради тази причина е редно на горепосочените прогнози да се гледа относително условно.

Това неизбежно се отразява и на експертните оценки в такива широкообхватни анализи, повишава риска от оценки, които могат твърде да се отличават от реалността поради политизирането им, а съвкупният резултат е нарастването на глобалната несигурност в мегасистемата „човек – природа“. Ситуацията ще бъде такава, докато не се промени акцентът в цивилизационното развитие и самата цивилизационна формула. За съществуването на която и да било цивилизация са необходими достъпни ресурси и достатъчна и подходяща за ползване енергия.

Всички планетарни ресурси са крайна величина, съизмерима със съществуването на планетата и самата Слънчева система. Самите ресурси нямат никакво значение, ако цивилизацията ни изчезне поради различни причини – просто няма да има кой да потребява ресурси, да превръща материално-веществената и енергийната същност на планетарната среда в подходящи за оцеляване и развитие производни. Съвременните реалности в отношението на човешкото общество към природоресурсния потенциал показват нелепо, закостеняло отношение към него, тежък и необоснован традиционализъм.

Преодоляването на негативните тенденции би могло да се случи чрез спазването на принципите на институционална икономика, която се базира на осъзнатата отговорност на държавата за гражданите и тяхната социална защита:

- Преодоляване на негативните последствия от процеса на глобализация, като се въведе правилото за „общото благо“.
- Принципът за „общото благо“ не изключва интересите на отделната държава, залегнали в

широко популяризираната стратегия за „устойчиво развитие“.

- Според принципите на институционалната икономика е необходимо да се осъзнае необходимостта от създаването на система от институции, чиято дейност е ориентирана към получаването на комплексни резултати.
- Оформянето и прилагането на нов цивилизационен манталитет е неразривно свързано с екологичното образование, което трябва да предлага отношения и решения, изпреварващи евентуалните бъдещи негативни процеси и явления в мегасистемата „човек – природа“, и да осигурява своеобразен инверсионен модел на поведение – „от съзнателно конструираната визия за бъдещето – към настоящето“.

Съществен принос за развитието на теорията за екомениджмънта и за корпоративния екологичен мениджмънт (КЕМ) имат редица автори, развиващи съвременни неоинституционални теории (теории, базирани на властта (лидерството), теория на стейк-холдерите (заинтересованите групи), като: А. Пракаш, Р. Фриман, Н. Зум, С. Финеман, К. Кларк, Ж. Лесърд.

В теориите, базирани на властта, се обосновава механизмът за вземането на екологично отговорни решения, основаващи се на теорията на „ограничената рационалност“. Основната идея в нея е невъзможността дадена фирма да максимизира печалбата си, като прескочи стъпките на осъществяване на подобрения.

В теориите, базирани на стейк-холдерите, се акцентира на необходимостта от внедряване на корпоративно екологично управление. Този подход акцентира върху нарастването на екологичната отговорност на предприемачите и мениджърите под натиска на заинтересованите групи при осъществяване на дейността.

Към новите съвременни подходи, на които се основава корпоративният екологичен мениджмънт, се отнасят, на първо

място, проактивният подход, известен като новата парадигма: „управлението на предприятието се осъществява в съответствие с изискванията на устойчивото развитие“. Оттук се извеждат 4 по-важни принципа:

- принцип на обезпечаване на устойчиво развитие;
- принцип на стейк-холдерите;
- принцип на кооперирането и циркулярността;
- принцип на отчетността (измерването) на дейността.

Нашата цивилизация е изградена на принципа на разрушението, на разграждането. Така постепенно през вековете усвояваме средата си на обитание чрез унищожение.

Причините за настъпването и задълбочаването на глобалната енергийна криза са многобройни и комплексни по своя характер:

- суровинни – изчерпване на основните находища на твърди и течни горива;
- икономически – нарастване на търсенето на твърди и течни горива от страна на държави с високи темпове на икономически растеж;
- геополитически – приемането на протекционистични политики от страна на редица държави относно добива и експорта на суровина.

Съществено значение за овладяването на енергийната криза имат алтернативните източници на енергия като: геотермални електроцентрали, приливно-отливни, вълнови, енергия от морски и океански течения, соларни, ветрови. Особено перспективно е усъвършенстването на инсталациите за получаване и съхраняване на водородно гориво предвид факта, че 74% от планетата е покрита от акватория. Очертава се явна тенденция към фаворизиране на водородното гориво и свързаните с неговото използване технологии и технически съоръжения. Особен интерес представлява студеният ядрен синтез, който е обявен под това определение на 23 март 1989 година от електрохимиците Fleischmann и Pons (Университет

щат Юта – САЩ), но поради една или друга причина до момента не е получил широко приложение.

Разширението на мащабите на световната икономика води до усилване на експлоатацията на природните ресурси чрез увеличеното потребление на нефт, газ, горива и други, което от своя страна предизвиква ръст на глобалните екологични проблеми. Днес нуждите на екологията не просто се отчитат при ресурсното потребление, но и заемат челно място в системата на глобалните отношения. На преден план са в икономическата сфера, но постепенно и в други – политическа, социална, културна. И този процес не е развитие на стара тенденция, а качествено нов етап.

6. Ключови проблеми на функциониране на Система за оценка и контрол на стратегическите ресурси за сигурност (СОКСРС)

Основните принципи за оценка на националните човешки, икономически, финансови, технологични и информационни ресурси са:

- баланс между потребностите на системата за сигурност и възможностите на страната;
- ефикасност и ефективност;
- удовлетворяване на необходимите оперативни способности.

Най-ефективното оползотворяване на финансовите ресурси е чрез реализиране на дългосрочна концепция и стратегия, а не просто чрез финансиране на всеки отделен проект. Необходима е увереност относно цялостното въздействие на взиманите решения върху реализацията на проектите за модернизация на индустриалната и технологичната база. Необходимо е и ефективно управление на технологичния риск. Ако на основния контрагент не бъдат създадени подходящи условия за управление на всички нива на риск, крайните резултати от реализацията на проектите няма да са очакваните.

На глобално, регионално и особено на национално ниво непрекъснато се прави избор между многобройните алтернативи на най-ефективно използване на ресурсите. Общо взето, са възможни два начина за избор или взимане на решение:

1. Административен – осъществява се пряко от държавата, напр. в условията на едно централно управляемо стопанство, но и когато става дума за производството на публични национални блага.

2. Пазарен – осъществява се от стопанските контрагенти, участници в пазарната игра. Пазарният избор на решение при многобройни алтернативи в националното стопанство е подходящ за стоките и услугите, за които държавата няма никакъв ангажимент.

В Република България съществува дефицит на административен капацитет за внедряване на съвременно програмно планиране на националните ресурси. Проблемът се допълва от неадекватната в това отношение статистическа система на страната. Когато информацията е на разположение, вече е късно за някакви съображения на гражданите. Още повече, че тя е твърде ограничена, за да се направят съществени изводи.

При липсата на висока финансова задлъжнялост, икономическата политика на държавата следва да се справи с предизвикателствата от демографската, социалната и стопанската ситуация. Разработването на бюджет на програмен принцип ще позволи да се постигнат целите чрез планиране и отчитане на ресурсите така, че да се поддържа балансът между поставените цели и наличните национални ресурси.

За да се постигне това, всеки разпоредител с бюджет трябва аргументирано да отговори на няколко общи въпроса:

- кой е потребител на услугата, осигурявана от бюджетния разпоредител (министерство, бюджетна организация);
- какви цели трябва да се достигнат от организацията;
- какви резултати се очакват и как да се измерват крайните резултати;

- каква цена трябва да се плати за реализиране на планираните цели;
- има ли възможност съответната функция да се осигурява от частния сектор.

Целта на правителството е намаляване на участието му във финансирането на дейностите и услугите, които могат да се предоставят на частния сектор, и така спестеният ресурс да е за други направления в бюджетната сфера. Относително високофункционален модел за контрол над стратегическите ресурси е стратегическото планиране, важен компонент на стратегическия мениджмънт.

Основните **ползи** от стратегическото планиране са:

- непрекъснато оптимизиране на процесите;
- повишени организационни възможности;
- увеличена политическа подкрепа.

Основните **разлики** с другите подходи са:

- времевият хоризонт – за дълъг период и дълговременно въздействие;
- концентрация на усилията – предвижда ресурси за изпълнението на ограничен брой задачи;
- за разлика от дългосрочното планиране, което изхожда от потенциала на организацията и извлича максималния ефект от него, стратегическото планиране реализира растеж и развитие в бъдеще.

Стратегическото планиране е приоритет на висшето ръководство на организацията и държавата. Конкретизирането на бъдещи действия (геостратегия) и осигуряването на ресурси за изпълнението им е основна задача на управляващите. Техните ангажименти обаче трудно биха се защитили без система за контрол на ресурсите. При формиране на системата за оценка и контрол на стратегическите ресурси за сигурност (СОКСРС) е необходимо да се обърне внимание на:

- формиране на политиката;
- разработване на адекватни сценарии;

- анализ на средата за сигурност.

Необходими характеристики за успешен контрол са:

- своевременност;
- ориентираност към резултати;
- простота – усложнените процедури за оценка и контрол натоварват други управленски функции. Целесъобразно е да се контролират само ключови ресурси и показатели;
- икономичност – разходите за оценка и контрол трябва да са съизмерими с други видове разходи. Не е необходимо те да са доминираща функция на управлението;
- съответствие на мисията и смисъла на системата – резултата от дейността ѝ.

Ключов проблем, от чието решаване зависи цялостният успех на функциониране на СОКСРС, е, че не е изградена стабилна функционална връзка между процесите на програмиране и бюджетиране. Проблемът идва от необходимостта от преразпределение на права и отговорности между заинтересованите организации. Решенията за управление на ресурсите преди са били вземани в органите за управление на бюджета, а сега трябва да се вземат от структурите за планиране и програмиране. Има конфликт на интереси на структурите. Програмните прегледи се реализират непълно и често не изпълняват своята роля. Те трябва да се провеждат на 3 нива:

- Първо – експертно ниво (до началници на отдели). Прави се максимален баланс и интеграция на програмите, 70-80% от конфликтите се отстраняват на този етап.
- Второ ниво – директори, началници на управления.
- Трето ниво – Програмният съвет, като само минимална част от проблемите стигат за разрешаване до това ниво.

Ключови проблеми и мерки за разрешаването им:

1. Необходимо е висшите управленски позиции да са попълнени с квалифицирани кадри със снижено текучество, за да се постигне устойчивост и приемственост в ръководството и координирането на ресурсното управление. На назначените на високоотговорни постове трябва да се осигури време за разбиране на механизмите на работа на системата. Модерната ролята на лидера на системата за сигурност е „да вижда бъдещето, като разграничава и отделя важното от маловажното, значимото от безсмисленото, и благодарение на тези си способности лидерът поставя точните цели.“[9]

2. Недостатъчна е настоящата и бъдещата подкрепа от страна на ръководството, както и недостатъчната мотивираност на изпълнителския състав в процеса на оценка, планиране и контрол на ресурсите. Процесът на утвърждаване (съгласуване) на необходимите документи и процесът на вземане на решения може да се усъвършенстват чрез делегиране на права и отговорности на по-ниски нива на управление.

3. Програмите не са балансирани и интегрирани, програмните ръководители на първо място желаят да запазят сегашната си организационна структура и това води до дисбаланс между разходите за персонал, текуща издръжка и инвестиции, капиталови разходи.

4. Недостатъчна е прозрачността на процеса на оценка и контрол над ресурсите.

5. При мобилизиране на кадровия интелектуален потенциал е потребно да се преодолее оперативната нагласа и ограничените възможности на тесния специалист и невъзможността от формиране на универсалния експерт, да се осъзнае процесът за изграждане на нови кадри като продължителен и целенасочен.

6. В процеса на моделирането на система за оценка и контрол на стратегическите ресурси за сигурност /СОКСРС/ е важно да се привлича широк кръг от експерти, работещи по

[9] **Krushkov, N.** Security Leadership Creativity, Luca Poggiali Editore, 2019, с. 144.

проблематиката на контрола и достъпа до стратегически ресурси.

Съществуват различни системи за организиране на контрол над ресурсите, като тяхната специфика се определя от:

- общото състояние и развитието на глобалната и регионална среда за сигурност;
- финансовите и ресурсни възможности;
- традициите на държавното строителство;
- особеностите на административното деление и административния капацитет.

Най-общо моделите на система за оценка и контрол на стратегическите ресурси за сигурност могат да се сведат до два основни типа:

1. Интегрираща надведомствена структура. За този модел е характерно обединяването на усилията на всички елементи на системата за сигурност. Той има и следните предимства:

- максимално оползотворява националната инфраструктура;
- осигурява надеждно управление, висока ефективност, експедитивност, оперативност, респект; много добра координация в действията, облекчени международни връзки и по-големи възможности за сътрудничество в хуманитарната и правовата област;
- осигурява подкрепа при усвояването, експлоатацията и опазването на ресурсите.

2. Тотален държавен контрол. Този модел се свързва главно с практиката на бившите социалистически държави, но се прилага и от страни, които са в състояние на война, имат проблеми с вътрешната сигурност. Положителните страни произтичат от заложената в него висока степен на централизация: възможност за съсредоточаване на много сили и средства за кратко време. Основните недостатъци на модела са:

- подценяване на хуманитарните аспекти на контрола;
- по-малки възможности за сътрудничество в природозащитната и правоохранителната област;
- усложнени международни връзки;
- недостатъчна координация на критичните услуги;
- висока степен на зависимост от централизираното държавно планиране;
- ниска степен на обществена поддръжка.

Изграждането на интегрираща надведомствена структура цели преодоляване на вътрешносистемните конфликти и чрез средствата на научна комуникация да се оформи колективно, споделяно от всички субекти, решение за необходимостта от изграждане на СОКСРС.

Чрез тоталния държавен контрол се прави опит да се решават проблемните въпроси чрез „силова" намеса само от страна на държавата.

Възможен е и трети интегративен подход за решаване на проблемите чрез реализирането на вторичните връзки между компонентите на СОКСРС. Заложената в него идея предвижда потенциалният антагонизъм в интересите на субектите на системата да се преодолее чрез създаване на връзки между тях, в чиято основа се поставят единното разбиране на проблематиката на сигурността и произтичащият единен подход за разрешаването ѝ.

На настоящия етап единственият реалистичен модел за управление на системата е свързан с реализирането на т. нар. „мрежов модел", при който стратегическото ръководство на СОКРС да се осъществява на ниво Министерски съвет от координиращ орган под ръководството на вицепремиер. Оптимален вариант за управлението и координацията на оперативното ниво е то да се реализира от интегриран Координационен център – отделна институция, която е водеща за всеки сценарий, при който се защитават ресурсите за сигурност или се неутрализират рискове и заплахи за сигурността, свързани с недостиг на ресурси. Това е възможно само с активното участие и подкрепа от потенциала на

своеобразни „мозъчни тръстове“ и експертно-аналитични центрове (Think Tanks)[10], а също и отделни специалисти, доказали се като авторитетни експерти.

[10] Виж по- подробно: **Фролова, О.** Политическая система США: институты и акторы. М. 2016, стр.109-119.

ТРЕТА ГЛАВА

ПОЛИТИКА НА БЪЛГАРИЯ ЗА КОНТРОЛ И ДОСТЪП ДО СТРАТЕГИЧЕСКИ РЕСУРСИ

1. България в съвременната геополитическа ситуация „Вървейки на Запад, гледайки на Изток.“ [1]

В исторически план от тринадесет вековна история българите живеят седем века в условията на чужда власт и държавност в рамките на Византийската и Османската империя. За съжаление, по стечение на ред обстоятелства не беше постигнато народностно и национално обединение в рамките на държавата. „Звездните моменти“, в които България е призната за фактор в регионалните и общоевропейски дела, се отнасят към времето на Първото и Второто българско царство.

В рамките на кратко време страната ни е неуспешен участник в глобални конфликти (Световни и Балкански войни), което води до крах на геополитическите ни стремежи, съизмерим с национални катастрофи. В рамките на десетилетия на България се налага да сменя исторически писти и да приспособява геостратегията си към обективната геополитическа ситуация.

От гледна точка на геополитическия си статус България е малка държава с ограничени ресурси. Малката държава трябва да се съобразява в най-голяма степен с другите действащи участници на международната арена. Различието между големите и малките държави се основава на степента, в която дадена държава е в състояние надеждно да осигури собствената си потребност от сигурност във всеки един момент. Като член на НАТО България е повече потребител и по-малко производител на сигурност. Вид сделка – акумулиране на сигурност чрез ограничение на националния суверенитет. Това обстоятелство отрежда на страната по-задно място в скалата на тежестта на гласовете.

[1] **Бечев, Д.** Русия се завръща на Балканите. С., 2018, стр.121.

Като член на ЕС България има достъп до пазарите в Западна Европа, финансови помощи и инфраструктурни проекти, но е доминирана от геополитическите интереси на големите.

За малките държави е характерно, че политическото им влияние се ограничава в местния регионален театър, тяхната безопасност основно зависи от външни политически сили и глобалните геополитически актьори могат да си позволят да пренебрегнат интересите на малките държави. Или иначе казано, в определени аспекти България е функция на баланса на „балканската“ политика на глобалните геополитически играчи и активността и постиженията ѝ трябва да се гледат през тази призма. Българската държава се намира в силна зависимост от външната търговия и внася скромен дял в общия поток на световната търговия. Нейната зависимост от външните пазари е относително значителна, а ролята ѝ на тези пазари е незначителна.

От гледна точка на геополитическия анализ и географското си местоположение България се намира на границата на геополитически възли – Балканите и Черноморския регион.

Нашата геополитическа съдба е пряко свързана с тази даденост. Без да има световни измерения, отколешният ни стремеж към излаз на повече морета (популярното „България на три морета“) също има геостратегически контекст. И за да не звучи само носталгично, в съвременната епоха България има шанс чрез членството в Европейския съюз да има излаз на повече морета и океани.

Основните фактори, определящи мястото на България в полето на геополитиката са:

- глобалните рискове и визията на кабинета за реакция при проявата им, напр. миграционните процеси, състоянието на „турболентност“ в ЕС, милитаризацията на Черноморския регион, войната в Украйна, напрежението в Средиземноморието,

процесите на преразпределение на глобалните отговорности на геополитическите лидери, отношенията с ТНК и т.н.
- регионалната сигурност в контекста на сложните и неоднозначни отношения между държавите от Балканския геополитически възел – България разчита предимно на военна и икономическа защита от страна на ЕС и НАТО.
- състоянието на националната сигурност – много нерешени аспекти от демографски, икономически, корупционен характер, неустойчив политически елит. Сами по себе си явления, ерозиращи устоите на държавата.

Ключови цели на българската геостратегия с оглед амбицията за регионално енергийно лидерство следва да бъдат позиционирането в двата геополитически региона – Балканите и Черноморския регион. За да отговаря на представите за лидерство от какъвто и да е аспект, на страната ни не е достатъчно да се осланя основно на привилегированото си географско местоположение. В този аспект България трябва да опита да води реална прагматична политика по отношение на малкия си остатъчен национален интерес, бидейки свързващо звено в т. нар. „евразийски вектор“ на политиката на ЕС. От геополитическия статус на ЕС между Евразийското (Русия, Китай) и Атлантическото (САЩ, Канада) пространство, както и от дилемата за трансформацията на съюза като относително независим играч на полето на международните отношения, зависи до голяма степен и насоката на бъдещото позициониране на България на геополитическата карта в региона.

Залогът на Балканите е стратегически за всички играчи, имащи претенция за роля в съвременната глобална политика и от „геополитическия слалом“ на българския политически елит зависи адекватното реализиране на националния интерес.

За да не отреждат на страната ни роля на периферна, буферна гранична зона на отбранителната и икономическа политика на НАТО и ЕС и за да бъде подплатена амбицията за

регионално лидерство от какъвто и да е характер, българският външнополитически акцент трябва да бъде в следните основни направления:

- активна политика по отношение на Западните Балкани с цел реализиране на собствена полза в контекста на геополитическата конюнктура;
- политическа инициатива за принципна и по-съществена роля в условията на милитаризация на Черноморския регион;
- визия за национална и „обща европейска отбрана“, различна от ангажимента ни към НАТО;
- опит за трансфер на технологии и иновационни внедрения – т.нар. българска „силиконова долина“;
- заявка за несимволична роля по отношение на енергийната политика и транспортните коридори в региона.

С оглед нарастване на геополитическия потенциал на България е целесъобразно да се работи за развитие по отношение на следните стратегически насоки:

- създаване на предпоставки за модернизацията на българската икономика с предимно експортен профил с иновативно производство;
- стратегия за високотехнологични и иновационни сектори;
- регионализация в отношенията със съседите по подобие на Азиатско-тихоокеанския регион, Вишеградската четворка, но не в контекста на т. нар. „малък Шенген“, удивително напомнящ за „малката Антанта“ от тридесетте години на миналия век;
- обединение на българската диаспора чрез културна консолидация за „държава на духа“;
- опит за „висш геостратегически пилотаж“ в духа на „прагматичния патриотизъм“. Да се възползваме от процесите на преформатиране на конструкцията на глобалния геополитически ред в името на

националния интерес без кардинално преподреждане на приоритетите.

Да се разчита на перспективата някой пореден „Голям брат“ да протежира геополитически и да осигури материално и финансово страната ни, е опасна илюзия. В условията на новата икономическа и политическа визия за световен ред до момента българската външна политика следва тази на ЕС, която от своя страна е относително производна на тази на САЩ. Остава открит въпросът носи ли ни максимални изгоди и дали не можем да бъдем свидетели на феномен в съвременната глобална политика като загуба на естествени предимства, породени от географското местоположение поради пасивност или бездействие?

2. „Преходът“ и неговото наследство

Анализът не би бил хомогенен без поглед към т.нар. „преход“ от тоталитаризъм към демокрация.

Какво ни даде и какво ни взе т. нар. „преход“[2]?

Какъв фундамент беше заложен за последвалите процеси?

Какви представи и усещания се създадоха – дали отделните индивиди се смятат за загубили или спечелили[3]?

В общи линии резултатите от преразпределението на държавните активи не отговориха на първоначално създалите се очаквания в масовото обществено съзнание. Ето защо отговорът се крие в позиционирането на индивида и усещането му за обществена и социална пълноценност. С една дума в зависимост от гледната точка.

Все по-актуална е употребата на термина „олигархия“ – зависимост на икономическите процеси от определени кръгове и частни интереси.

[2] **Гранитски, И**. Знаци на прехода. С., 2016.
[3] Колектив. Преходът. България 30 години по-късно. С., 2019.

Към безспорните постижения на Прехода можем да отнесем:

- демократизацията – разширяване и институционализиране на гражданските свободи;
- децентрализация и опит за изграждане на пазарна икономика;
- политическият плурализъм.

В политическото пространство началото беше по идеологемата „комунизъм – антикомунизъм“ (СДС – БСП), метаморфоризирана трайно в субекти без ясна политическа идеология (НДСВ, ГЕРБ) с характерния за тях икономически централизъм и прагматични интереси на локално и национално ниво.

Днес разделението в обществото не е по консервативната линия „ляво – дясно“, а по-скоро в руслото на традиционните ценности и т.нар. „политика на идентичностите “.

Преходът донесе:

- рязка социално-класова диференциация, увеличаване на бедността и поява на маргинални общности;[4]
- загуба на международни и регионални пазари от минали етапи на развитие (Близкия изток, Северна Африка, постсъветските републики);
- липса на български национален производствен капитал – материалната база на националната икономика е неконкурентоспособна;
- реален производствен сектор (деиндустриализация);
- наличие на корпоративен монопол на чуждия капитал (без протекция на националния икономически интерес);
- тежка демографска криза;
- миграцията и промените в образователната система подпомагат процеса на деинтелектуализация.

[4] **Таслакова, Р.** Две десетилетия преход. България през погледа на германските дипломати. С., 2009.

Тези изводи затвърждават усещането за трайна липса на стратегическа национална инициатива от българския управленски елит. В НАТО и ЕС отреждат на страната ни статут на периферна величина. Ако приемем, че държавната доктрина се реализира от политическата класа в рамките на икономическата ефективност и политическата целесъобразност, моментът е подходящ за демонстриране на активна национално отговорна визия за настоящето и бъдещето на България. Актуалните геополитически процеси предоставят възможности за „вплитане“ на страната в решенията на глобалните лидери в локален и регионален план в полза на националните ни интереси.

3. България – регионален енергиен център

САЩ успяха да реализират геополитическа победа през 2015, когато България излезе от проекта за магистралния газопровод „Южен поток“, като по този начин стартира руско-турския енергиен тандем. И на практика от реализацията на „Турски поток“ нарасна влиянието, упражнявано върху ЕС не само от страна на Русия, но и наТурция – нееднократно шантажирала по различни поводи през последните години Брюксел с циклични миграционни кризи, от които прозират политически и икономически цели.

Основен ключ към решението на ресурсната енигма на геополитическите енергийни стратегии на глобалните играчи на европейската сцена е конфликтът в Украйна с произлязлото от него преразпределение на европейския ресурсен пазар. Ясна е съдбата на „Северен поток“, втората тръба на „Турски поток“ е единственият легален източник на централноевропейските държави, американската LNG- инициатива е успешна и лидира пазарите.

Особено внимание и тревога предизвиква ескалацията на конфликта между САЩ, Израел и Иран. Техеран разшири конфликта из богатия на петрол Персийски залив, намали до минимум потока от петрол и газ през Ормузкия проток и доведе до рязко покачване на световните енергийни цени**.** Държавите

от Персийския залив призоваха президента на САЩ Доналд Тръмп да търси дипломация, а не война, предупреждавайки за заплахи за енергийните пазари.[5]

Както е видно, условията на т.нар. Трети енергиен пакет, чрез който Европейската комисия се стремеше да неглижира зависимостта на ЕС от руските енергоносители, като диверсфицира маршрутите на газовите доставки, не е актуална на фона на динамиката в съвременните международни отношения и геополитически реалности. Така освен санкциите, които наложиха, САЩ успешно „диверсифицираха“ европейските пазари от север и от юг, контролирайки транзита на газ в Балтика и Източното Средиземноморие и налагайки, паралелно с това, на европейските държави скъпия си втечнен шистов природен газ (LNG). Приключи изграждането на Трансадриатическия тръбопровод (TAP), както и на важната за нашата държава интерконекторна връзка Гърция – България (IGB). България е акционер и инвеститор в изграждането на LNG-терминала в Александруполис.

„Турски/Балкански поток“ е газопровод актуален към момента[6] с обеми, равняващи се на ¼ от „Южен поток“ – с капацитет 15,75 млрд. м³ годишно, като сумарният капацитет ще достигне 31 млрд. м³ заедно с тръбата, захранваща Турция

[5]https://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/sviat/2026/03/15/4892550_kak_otvetnite_udari_na_iran_iznenadaha_sasht/

[6] Болгария вместе с Россией начали строительство «Балканского потока» (18 сентября 2019). Дата обращения 18 сентября 2019.

Карта на продължението на газопровода „Турски поток“[7]

АЕЦ „Белене“ е атомната електроцентрала без ясен статут и бъдеще към настоящия момент. Вероятно най-дълготрайният ядрен не само в региона проект, останал дълго време в документално-проектна фаза и станал нарицателно явление за превратностите в историята на „атомните

[7] https://geopolitica.eu/2019/175-broy-2-2019/3004-geopoliticheskite-igri-okolo-proekta-turski-potok-i-balgarskata-pozitsiya

намерения“ на българските елити. В резултат и за непрофесионалистите е ясен фактът на сериозното му оскъпяване, подлагащо на съмнение ползите от реализацията в измеренията на друга геополитическа епоха.

В контекста на съвременния геополитически ландшафт, към есента на 2025 г. Ню Йорк Таймс описа корупционна схема, в която фигурират българските реактори от Белене. Министърът на енергетиката на Украйна искал да ги премести в атомна електроцентрала в западната част на страната. „Енергоатом“ разчитал на западни партньори за финансирането на проект на стойност 600 млн. долара. Западните наблюдатели критикуват и не подкрепят идеята.

Днес актуален в рамките на стратегическите енергийни ресурси е само т.нар. газопровод – „Турски поток“. Реализация му е символичен успех на българските външнополитически лутания и т.нар. „щраусова политика“ през първата четвърт на декадата. Както и тъжен римейк на пропуснатите геоикономически реализации, с вероятно символично-декларативна компенсация от рода на мантрата „цивилизационен избор“ напр., често присъстваща в риториката на не един български политик. Съседни нам държави не изменят избора си, но това не е довод да не търсят еквивалентни компенсаторни механизми от „метрополиите“ и да постигат стратегически за геополитическата си тежест успехи.

В контекста на Балканския енергиен пасианс сме свидетели на реален провал за геоикономическите интереси на България, от гледна точка на желания максимализъм. За сметка на пропуснатите стратегически ползи от директни отношения със страните, производители и потребители на въглеводороден ресурс, в името на геополитическата конюнктура се реализираха проекти за конекторни връзки и хъбове, поставящи страната в допълнителна зависимост от конкуриращи я субекти – Турция, Гърция, Сърбия. Реално се блокират почти всички геоикономически проекти, в които страната би могла да претендира за водеща роля. Включването в и реализирането на подобни проекти за транспортна и енергопреносна

инфраструктура в миналото и днес е доказателство за последователна и далновидна геополитика, провеждана от държавата със стратегическата цел трайно присъствие не само на политическата, но и на геополитическата карта на света.[8]

Политиката за енергийна сигурност на Република България трябва да включва в себе си такова разпределяне на националните ресурси, което да предпази страната от чуждо политическо и икономическо влияние и да гарантира правото ѝ на суверенен избор по аспектите на вътрешната и външната политика, без смяна на геополитическия курс и ангажиментите към НАТО и ЕС. България има потенциал да се превърне в регионален център за ръководство и контрол на част от междуконтиненталните комуникации. Реализирането на жизненоважните за страната ни инфраструктурни проекти без съмнение ще повиши стойността и значението ни на голямата геополитическа сцена. Абсолютно необходимо е да запазим позициите си на енергиен център на Балканите и заедно с това да завоюваме нови позиции в електро-, газо- и нефторазпределението.

През българската територия преминават стратегически междуконтинентални транспортни, съобщителни и енергийни коридори, от които зависи националната и европейската сигурност. От изграждането на тези артерии, от превръщането на страната в балкански комуникационен и енергиен център ще зависи значението на България за световната и европейската сигурност.

Претенцията на Република България за лидерство в енергийно, транспортно, гранично-отбранително направление е оспорвана от съседите и зависи до голяма степен от външни фактори – геополитическото противопоставяне на глобалните и регионалните играчи. Ето защо опитът за актуалност на труда предполага и пунктуален преглед на политиката на съседните страни, с оглед „балканските“ интереси на глобалните лидери и позиционирането им по отношение на стратегическите геопроекти в региона.

---

[8] **Мичев, С.** Геополитически фактори на националната сигурност. – В: Национална и международна сигурност. С. 2005 г. стр. 91-101.

В съвременното геополитическо пространство **Турция** е безспорният регионален лидер – както във военно (вторите по мащаби в НАТО въоръжени сили), така и в икономическо отношение[9]. Действията на страната в Егейско, Червено, Средиземно море, Сирия, Близкия изток са част от амбициозен план за влияние над морски и сухоземни пространства с цел гарантиране на енергийна независимост и като икономическа и геополитическа основа за регионално и в известна степен международно статукво на водеща сила.

Турската инициатива за регионална геополитическа доминация е доктринерски обоснована с т.нар. „нео-османски“ геопроект, обхващащ териториите на бившата Османската империя (Югоизточна Европа, Централна Азия, Близкия изток, Закавказието)[10] и е заявена с военно присъствие в Сирия, Кипър, Либия, Босна. Факт, гарантиращ пропорционална тежест при вземане на окончателните решения впоследствие.

Турция защитава амбицията си за регионално енергийно лидерство – газов „хъб“ за Европа, чрез ред съществуващи или планирани енергопреносни трасета – „Син поток“, „Турски поток, ТАНАП, нефтопровода „Баку-Джейхан“, както и стремежите си за независимост от международни споразумения и външни ресурсни доставки чрез намеренията си за канала „Истамбул“, опитите за асимилация на кипърското крайбрежие, споровете за икономическите зони в средиземноморския басейн и либийските залежи. Комбинирайки методите на т.нар. „мека сила“ с контрол над ключови регионални транспортни артерии, турската страна успява да реализира възможности и потенциални стратегически изгоди, запълвайки вакуума от отслабващото влияние на крупните световни играчи (Близкия изток). Със стандартни и нови прийоми и технологии и близки за ареала по дух ценности. Превръщането на емблематичната „Св. София“ в джамия е част от политиката за консолидиране и издигане на Турция като политически и едновременно

[9] **Хаков, Д**. История на съвременна Турция. С. 2008.
[10] **Давутоглу, А**. Стратегическа дълбочина. С. 2015.

религиозен център в сунитския ислямски свят и като послание е сходно с обявяването на Йерусалим за столица на Израел.

Проблемите, съпътстващи развитието на Турция, обаче са сериозни: кюрдски, кипърски, междусъседски, вътрешно-политически, конфронтация по евроатлантическата линия, миграционни. Според фактите Турция нарушава националния суверенитет на Сирия, въздушния и морския на Гърция, демонстрира готовност за потенциално всестранно регионално противопоставяне в Либия, снабдява ясе с руско оръжие, участва в дипломатически инициативи на противници на евроатлантическата идея и в статута си на кандидат член на ЕС не се свени да използва миграционните потоци чрез действия, наподобяващи политически шантаж, търсейки лоби от Европа по отношение на Русия в момент на колизия в по-скоро тактическите им взаимоотношения.

Вероятно моделът на политическо поведение на съвременна Турция ще бъде своеобразно предизвикателство както за водещите трансатлантически партньори, така и за съседните страни.

Всички тези обстоятелства превръщат съседна Турция в безспорния регионален хегемон, прагматичните отношения с когото са неотменно условие за реализация на намерения по отношение на актуалните енергоресурсни проекти (Турски-Балкански поток, снабдяване с газ)[11]. В интерес на истината, добросъседските ни отношения доведоха до сполучлив за страната мониторинг по отношение на миграционните процеси от турска страна.

[11] https://neftegaz.ru/news/transport-and-storage/516369-bolgariya-nachala-poluchat-rossiyskiy-gaz-cherez-turetskiy-potok/.

Карта на Османската империя от 16.–17. век, чийто граници са считани за основа на неоосманската доктрина[12]

Внимателният анализ на политиката на съседните държави показва, че зад паравана на парадигмата за „общ европейски дом“ и „пазарна либерализация и дерегулация“, както и „загърбване на миналото“ в контекста на лобиране на определени водещи страни спрямо отделни балкански държави се наблюдават амбициите и стремежите за реализиране на прагматични политики с национален отенък. С една дума на Балканите имаме опасен ренесанс на няколко стари, несъвместими с българския интерес доктрини

Сърбия е активен инструмент на руската балканска политика и като такъв се ползва от протекции и логистика в енергийно и военно отношение.

Гърция акумулира икономически ползи с договора от Преспа, но и реализира фрагменти от регионалната си парадигма –

[12] https://regnum.ru/news/polit/2753557.html

т.нар.„мегали идея“, претендираща за териториална и етническа асимилация на прилежащи територии. Създаденото с американска протекция, в турски противовес, енергийно трио Гърция – Кипър – Израел чрез проекта за Източносредиземноморски газопровод (EastMed), минаващият през гръцка територия Трансадриатически газопровод, американската LNG- инициатива в Александруполис и интерконектора Гърция – България (IGB) утвърждава геостратегически гръцката държава и я трансформира автоматично в солиден конкурент.

„Велика Албания“ е отколешна идея на „двуглавия елит“, сякаш успешно използвала геополитическата конюнктура и получила стимул от съвпадението с регионалните интереси на САЩ.

В резюме съществената интеграция в евро-атлантическите структури е въпрос не само на национален приоритет, но и основа на икономическото ни развитие. То от своя страна е определящо за състоянието на ключовите държавни въпроси като отбрана, енергийна сигурност, суверенитет, националния вектор на външната ни политика в контекста на съюзническите ни ангажименти.

Геополитическите предизвикателства пред България са резултат от борбата за формиране на сфери на влияние на глобалните и регионални фактори. Геополитическият анализ отрежда такава роля за нашия регион на ЕС, САЩ, Китай, Русия и Турция. Геостратегията на тези държави се реализира с различни средства – икономически, политически и етнокултурни.

В общи линии геостратегията на САЩ в региона се ангажира основно с три аспекта – енергетика, военна инфраструктура, дигитален сектор. Или продажба на въглеводороди, военни бази и противодействие на китайския технологичен сектор.

Руската федерация залага на трансфер на енергийни ресурси и ядрена енергетика, а Китай стандартно залага на инфраструктурни и търговски проекти. ЕС работи с инвестиционо-правен инструментариум. Особено актуална към

настоящия момент е т.нар. „Зелена сделка на ЕС“ – комбинация от няколко мощни инструмента за трансформиране на икономиките на страните членки на съюза. Очаква се финансовите параметри на подкрепата в рамките на Фонда да достигнат 1 трилион Евро. Те ще бъдат формално определени в следващата Многогодишна финансова рамка на ЕС за периода 2021 – 2027г.

България настоява ЕС да предвиди във Фонда средства за ядрени мощности. Ядреният проект у нас е АЕЦ „Белене“, на стойност около 10 млрд. евро. и е нулевоемисионен. България настоява за необходимост от 40 млрд. лв. за т.нар. „въглищен преход“. Факт е, че правителствата към момента не намират модел за трансформиране на въглищните райони, а топлоцентралите са стратегически за енергийната сигурност на страната. България е и против заложената междинна цел за намаление на изхвърляните въглеродни емисии, които трябва да спаднат с 50 – 55% до 2030 година, като управляващите се мотивират с договореното по Парижкото споразумение намаляване от 40 на сто. Засега сигурната сума за България е 450 млн. евро до 2030 г.

Една успешна бъдещата глобална енергийна система би била възобновяема, свързана локално, развита и дигитализирана. България не може да си позволи да игнорира световните тенденции и нужди. За адекватната защита на енергийните интереси на страната е целесъобразно от съществуващия конгломерат от институции да се композира система от мрежов тип, включваща държавни и граждански подсистеми и елементи. Способността на малката държава да гарантира своята сигурност със собствени сили и средства е относителна. За да стори това, тя е длъжна да разчита на помощ от други държави и международни институции, на различни процеси и събития. Но с оглед природения си ресурс и конкурентния си дигитален бранш, страната ни разполага с всичко необходимо да прилага новаторски практики. Развитието на подобна енергийна система предлага на България възможност да развие конкурентна в глобален мащаб иновативна индустрия.

Препоръки и насоки за изграждане на иновативни източници на енергия и повишаване на съществуващите енергийни способности на страната в условия на променящата се среда:

- инвестиции в развитието и модернизирането на ВЕЦ и приспособяването им към съвременните практики по осигуряването на биоразнобразието;
- адаптиране към енергийната система на производители, с цел стимулиране на автономно производство и потребление на възобновяема енергия. Нови стандарти за сгради с оглед повишаване на енергийната им ефективност и формирането като сгради с пасивно енергийно потребление;
- държавна политика за инвестиции в малки и големи проекти за иновативни енергийни системи и възобновяеми източници;
- преобладаваща електрификация на енергийната консумация като залог за трайното преминаване към изцяло възобновяеми енергийни източници.

Сигурността на съвременна България е в пряка зависимост от възможностите на държавния елит да балансира между чуждите интереси и да постигне реализации в полза на националния интерес.

В динамиката на съвременния дневен ред сякаш естествено възникват обективни въпроси, отнасящи се до реалността на надеждите и очакванията на българското общество за стабилност и просперитет относно ангажиментите на страната към елитните полит-икономически и военни съюзни организации, в които членува.

Гарант ли е НАТО за териториалната цялост и суверенитет на България при форсмажорни обстоятелства?

„Щастлив съм да ви кажа, че смъртта на трансатлантическия съюз е сериозно преувеличена. Западът печели, печелим заедно“, обяви бившият американски държавен

секретар Майк Помпео на провеждащата се в Мюнхен международна конференция по сигурността. В речта си Помпео увери, че САЩ държат на трансатлантическото партньорство в рамките на НАТО и защити глобалната роля на Съединените щати.“[13]

Само няколко години по-късно, съвсем не толкова оптимистично и партньорски обаче звучи настоящият американски президент Тръмп: „Повечето съюзници от НАТО казаха на САЩ, че не искат да се намесват във военните операции срещу Иран. Не съм изненадан от това и винаги съм смятал НАТО за еднопосочна улица. Поради факта, че постигнахме такава военна победа, вече не се нуждаем и не желаем помощта на страните от НАТО – НИКОГА НЕ СЕ НУЖДАЕХМЕ. Същото важи за Япония, Австралия и Южна Корея. Всъщност, като президент на Съединените щати, далеч най-могъщата страна в света, НЕ НИ Е НУЖНА ПОМОЩ ОТ НИКОГО“[14] Или: „Без САЩ НАТО е хартиен тигър!“[15]

Управлението на кризи е една от основните задачи на НАТО. То може да включва военни и невоенни мерки за справяне с целия спектър от кризи преди, по време и след конфликти, както е посочено в Стратегическата концепция на НАТО, издадена на 20 ноември 2010.[16]

В исторически аспект обаче конфликтът между Турция и Гърция от 1974 г. постави НАТО в положение на неспособен да предотврати дори военни стълкновения между членовете си. Подборни са действията на пакта и по време на Югокризите от1994 и 1999г., понякога оперирайки без мандат на ООН, както и по време на събитията в Македония – 2000 и Косово – 2004.

---

[13] segabg.com/node/121092

[14] https://www.bgonair.bg/a/4-world/413097-tramp-kritikuva-nato-ne-se-nuzhdaem-ot-pomoshtta-im

[15] https://btvnovinite.bg/svetut/tramp-bez-sasht-nato-e-hartien-tigar.html

[16] NATO Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization, November 2010, http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf

Показателен е и фактът, че елементи на ПРО се пребазират в Румъния от базата „Инджирлик“, като резултат от пируетите във външната политика на Турция за сближаване с Русия и гравитирането и около ШОС.

Както се видя, разбирането на Алианса за преки ангажименти включва предимно политико-военени конфликти и свързани с него кризи, но не и кризи, предизвикани от бедствия и епидемии. Което, както вече беше отбелязано, обяснява пасивността на организацията в разгара на Световната пандемична криза.

Гарант ли е ЕС за стабилността на България в условията на глобална икономическа криза и пандемичен риск?

„Старият континент не се връща към своето военно минало – напуска го.“[17] „Европа ще играе по силите си в бъдеще. Разбира се, че мисля за създаването на Съюз за европейска сигурност и отбрана - като силен европейски стълб на НАТО. Тук стои задачата за оформянето на европейската политика през 2020-а“ – така бившият германски външен министър Хайко Маас отговори на призива на френския президент Еманюел Макрон за засилване на европейската отбрана.[18]

ЕС няма собствени въоръжени сили. На практика е неустойчив в условията на каквото и да е предизвикателство, напр. политически натиск за мита и разходи за отбрана от страна на американския президент Д.Тръмп, пандемична криза, миграционен натиск от страна на турския президент Ердоган. ЕС се нуждае от солидна източна граница и да опита преки действия за превантивен контрол над процесите в Близкия изток и Централна Азия. Естествено такова междинно пространство и граница днес са Балканите и в часност България.Това обстоятелство, както и акламираните добри лични отношения между лидерите не попречиха на ЕС и Германия конкретно,

[17] **Джуд,Т.** История на Европа след 1945г. С. 2010 г.

[18] https://www.segabg.com/hot/category-foreign-country/germaniya-sasht-kitay-i-rusiya-pravyat-sveta-po-opasen

вероятно като част от геополитическа сделка, да преговарят с кандидат-члена Турция. И да инвестират логистика (най-големия за региона завод на VW) и финансов ресурс (около 6 милиарда евро) там, а не в пълноправния си и лоялен член България. Анализът на събитията от последните години води до усещането, че ЕС като механизъм не е в състояние да бъде гарант на териториалната и стопанска цялост на нито една държава членка и работи предимно с финансово-икономически и политико-декларативен инструментариум.

ЕС е геоикономическа сила и нормативен лидер, работи чрез търговия, инвестиции и търси развитие, но не разполага с пълния набор от инструменти, фондиращи геополитическа и стратегическа автономия.

Ще обезпечат ли САЩ българската сигурност в случай на рецесия и усложнение на международните отношения?

В момент, когато: „Най-близкият ни съюзник Съединените щати, при президента Тръмп се отказва от идеята за международни организации и с политиката си „Америка на първо място“ мислят само за себе си. Америка да стане велика отново, но за сметка на партньорите и съседите“, каза германският президент Фран-Валтер Щайнмайер. Неговото изявление бе направено по време на ежегодната Конференция по сигурността в Мюнхен. Във втория ден от Конференцията в Мюнхен реч произнесе и френският президент Еманюел Макрон. Според него Западът „отслабва“. „Има американска политика, започнала преди няколко години, не само при настоящата администрация, която включва известно изтегляне, преосмисляне на отношенията с Европа“, заяви Еманюел Макрон.[19]

Обзорът на дългогодишната политиката на САЩ в ЕС и конкретно в региона откроява обстоятелството, че на подкрепа разчитат предимно мюсюлмански общности, което е прецедент предвид факта, че в другите части на света основен противник

[19] https://www.segabg.com/hot/category-foreign-country/germaniya-sasht-kitay-i-rusiya-pravyat-sveta-po-opasen

са мюсюлмански държави[20]. Вероятно това е част от инструментариума за поддържане на перманентни конфликтни зони в стратегически важни територии.

Съвременните отношения на България със САЩ не гарантират автоматично националния суверенитет на страната, въпреки подкрепата за военно-политическите инициативи на Белия дом през годините след Студената война[21]. Реалностите в света и на Балканите не дават статут на „основен форлойфер“ за страната ни за чиито и да било регионални намерения. Не се откроява готовност на геополитическите играчи да платят цена за задържането на страната ни в тяхната орбита, за разлика от Сърбия, Албания, дори Косово, които акумулират внимание и ресурси.

Струва си да обърнем внимание на посланията на заместник-помощник – държавния секретар Кристофър Смит от декември 2025 г.:

> **„Първо,** енергетика. Гордеем се, че сме партньор на България в усилията ѝ да укрепи своята енергийна независимост и да се превърне в регионален център за надеждна и ценово достъпна енергия. Съвместната работа за разширяване на сътрудничеството в областта на ядрената енергия за граждански цели ще помогне на нашите две държави – и на Европа – да изградят по-сигурно енергийно бъдеще.
>
> **Второ,** сигурност на границите. Нашето продължаващо партньорство с България в борбата срещу масовата и незаконната миграция и транснационалната престъпност е пример за това как сътрудничеството в областта на правоприлагането повишава безопасността на нашите две държави и на региона.
>
> **Трето,** регионална сигурност. България има ключова роля в защитата на източния фланг на НАТО, в укрепването на сигурността в Черноморския регион

[20] **Бейкър. Р., Караагач. Д.** Защо Америка не е Европа. С. 2010.
[21] **Боев. И.** Американско-български отношения (1991–2012). С. 2013.

> и в споделянето на отговорностите като много способен съюзник в Алианса. .....Ние сме много горди, че сме ваши партньори в този процес и сме готови да подкрепим последователните ви усилия за развитие на способностите, необходими за обезпечаване на сигурността на България и за изпълнение на вашите съюзнически ангажименти в НАТО. Накрая, нововъзникващи технологии. Съединените щати с готовност ще работят с България при създаването на центрове за данни, развитието на иновативни екосистеми и разширяването на научните и търговските партньорства с доверени партньори, които отдават приоритет на сигурността на данните.“ [22]

Анализирайки резултатите от политиката на глобалните играчи на Балканите и по света, едва ли ще открием солидни аргументи, че принадлежността на държавата ни към определена наднационална военна или икономическа организация ще гарантира при кризисни обстоятелства ad – hoc суверенитета и стратегическите ни интереси. Колкото до противоречието „русофили – русофоби“[23], това разделение се активира традиционно от външни източници в условията на Студената война (20-ти век) или „Хибридна война“, т.е. в условията на геополитическа игра. Българите са поставяни пред подобна дилема при противоречията на Великите сили през 19-ти век, Свръхдържавите през 20-век и на Глобалните играчи през 21-ви век.

[22] Из Реч на заместник-помощник държавния секретар Кристофър Смит от 9 декември 2025г.

[23] **Велев, Г.** Чуждопоклонничеството и българските национални интереси. Том 1. С., 2019.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Като цяло настоящият труд не преследва откриването на неподозирани аспекти в спецификата на процесите, върху които е съсредоточен. Изложените виждания, без претенции за изчерпателност, очертават основните действия и резултати на полето на геополитиката и международните отношения във връзка със стратегиите на водещите световни лидери за контрол над стратегическите ресурси. Информационният поток по темата е много обемен и разнообразен, перманентно се появяват нови данни и знания.

Светът се променя динамично, но като че ли моделите на държавите за разрешаването на кризите и предизвикателствата са относително изостанали. Днес националните държави контролират относително символично националните си икономики. Те са зависими от глобални споразумения, транснационален капитал, чуждестранни инвеститори и т.н.

Причините за съвременната ресурсна надпревара са многобройни, но и комплексни по своя характер:

- икономически – нарастване на търсенето на твърди и течни горива от страна на държави с високи темпове на икономически растеж;
- геополитически – приемането на протекционистични политики от страна на редица държави относно добива и експорта на суровина;
- демографски – нарастването на населението и повишаването на стандарта на живот водят до непрекъснато нарастване на световните нужди;
- суровинни – изчерпване на основните усвоени находища на стратегически енергийни ресурси.

Предизвикателствата на времето налагат нови икономически логики и визии, например за растящата необходимост от кръгови, вместо линейни бизнес модели, лансират концепцията за услуги наместо ресурси. Именно поради това няма сериозен изследовател на динамиката на глобалните процеси, който да не подчертава необходимостта от

увеличаване ефективността на стратегическите енергийни ресурси (т.нар. производителност на ресурсите). Както и нуждата от икономика, основана на нова ресурсна стратегия на базата на възобновяеми източници и т.нар. нови ресурси от „кръговите материални потоци“ (Super Smart Society).

Днес ръстът на търсене на ресурси е по-висок от темпа на икономически растеж. Очакванията са в близките години и десетилетия да настъпят съществени промени в потреблението на енергия и енергийни източници чрез използване на модерни, енергоспестяващи технологии в промишлеността и транспорта, замяна на нефтопродуктите като източници на енергия с други, възобновяеми и екологично чисти, каквито са биопродуктите.

Съществено значение за овладяването на енергийната криза и диверсификацията ще имат алтернативните източници на енергия като: геотермални електроцентрали, приливно-отливни, вълнови, енергия от морски и океански течения, соларни, ветрови, независимо от липсата на подходяща инфраструктура за тях, както и по-високостойностното им усвояване. Прогнозите на редица изтъкнати учени предвиждат своеобразен преход от индустриално към общество на високите технологии (Society 5.0). Таксономията на бъдещето предвижда глобална икономика, в която „не пазарите са включени в държавите, а държавите в пазарите“. Дали прогнозите ще бъдат факт, предстои да видим. На този етап от развитието на световната цивилизация, относно икономиката с фундамент енергийните стратегически ресурси е напълно приложимо изказването на Даниел Ергин, „човекът, направил мост между нефта и световната дипломация“: „Въпреки всичко, независимо от цената му, през следващите няколко десетилетия петролът ще остане в центъра на световната политика и глобалната икономика и ще продължи до определя мощта на държавите и живота на хората.“[24]

[24] **Ергин, Д.** Добыча. Всемирная история борбы за нефть, денги и власть. М., 2017.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

ДОКУМЕНТИ:

1. United Nations. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. New York: UN. 2015

2. European Commission. *Critical Raw Materials for Strategic Technologies and Sectors in the EU.* Brussels: European Commission. 2020

3. NATO Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization, November 2010,

http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf

4. International Energy Agency (2023). *World Energy Outlook 2023.* Paris: IEA. 2023 г.

5. Енергийна сигурност на България – състояние и перспективи. София: БАН. 2020 г.

6. Интегриран национален план в областта на енергетиката и климата 2021–2030. София. Министерство на енергетиката 2023 г.

7. Енергийна стратегия на Република България до 2030 г. София. Министерство на енергетиката 2022 г.

8. Доклади за състоянието на околната среда. София. Министерство на околната среда и водите 2021 г.

9. Анализи на енергийния сектор в България. София. Българска стопанска камара 2022 г.

НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ:

1. **Александров, Е.** Енергийна сигурност и геополитика. София: УНСС. 2018 г.

2. **Бейкър, Р., Караагач. Д.** Защо Америка не е Европа. София 2010 г.

3. **Бечев, Д.** Русия се завръща на Балканите. София 2018 г.

4. **Бжежински, З.** Втори шанс. София 2007 г.

5. **Бжежински, Зб.** Голямата шахматна дъска. София, 1997.

6. **Боев, И.** Американско-български отношения (1991–2012). София 2013 г.

7. **Бояджиев, Д.** Икономика на природните ресурси. София: УНСС. 2016 г.

8. **Бъчваров, М.** Геополитика. София: Университетско издателство. 2004 г.

9. **Василев, А.** Икономика на енергетиката. София: УНСС. 2019 г.

10. **Велев, В.** Енергийна политика и устойчиво развитие. София. 2019 г.

11. **Велев, Г.** Чуждопоклонничеството и българските национални интереси. Том 1, София 2019 г.

12. **Галеоти, М.** Войните на Путин. От Чечения до Украйна. София 2023 г.

13. **Георгиев, Г.** Глобални ресурси и икономическо развитие. София. 2018 г.

14. **Георгиев, Иван.** Геополитика и глобални ресурси. София: СУ. 2017 г.

15. **Гранитски, И.** Знаци на прехода. С. 2016 г.

16. **Давутоглу, А.** Стратегическа дълбочина. С., 2015.

17. **Денчев, К.**, В. **Златев.** Нефт, газ и геополитика София: Агроинженеринг 2000 г.

18. **Денчев, С.** Информация и сигурност**.** София, "За буквите-О писменехъ", 2019 г.

19. **Джуд.Т.** История на Европа след 1945г. София. 2010 г.

20. **Димов, А.** Българската геополитика София: Изд. „Христо Ботев" 2015 г.

21. **Димитров, Г.** Геополитика и сигурност. София: СУ. 2017 г.

22. **Ергин, Д. Добыча**.Всемирная история борбы за нефть,денги и власть. М., 2017 г.

23. **Желязков** И., **Тодор Трифонов** Т. Енергийната сигурност на България София: Фондация „Национална и международна сигурност" 2012 г.

24. **Карастоянов, С.,** Политическа география, Геополитика, Геостратегия. УИ „Св. Кл. Охридски", трето основно преработено издание, 2008 г.

25. **Карастоянов, С.** Геополитика на енергийните ресурси. София: УНСС, 2015 г.

26. **Калоянов, Т.** Енергийна сигурност и устойчиво развитие. София. 2020 г.

27. **Клер, М.** Войни за ресурси:Новият облик на световния конфликт. София: Захарий Стоянов, 2003 г.

28. **Костов, Д.** Икономика на природните ресурси. София: УНСС, 2016 г.

29. **Макиндер, Х.** Демократичните идеали и реалността: изследване на политиката на реконструкция, София 1919 г.

30. **Любчева, М.** Черноморски регион – зона за мир и сътрудничество. Източник: Черноморски институт. 2021г.

31. **Маринов, Н.** Стратегически ресурси и национална сигурност. София. 2012 г.

32. **Мичев, С.** Илюзията за сигурност. София. 2012 г.

33. **Мичев, С.** Геополитически фактори на националната сигурност –В: Национална и международна сигурност. София. 2005 г.

34. **Михайлов, Н.** Стратегически ресурси и икономическа сигурност. София. 2020 г.

35. **Наков, С.** Енергийни пазари и политика. София. 2015 г.

36. **Нартов, Н.** Геополитика. М., 2018 г.

37. **Пеев, И.** България в контекста на геополитиката на Черноморския регион. – Списание за геополитика, геостратегия и анализи, бр. 4, 2019.

38. **Пенчев, П.** Икономика на енергетиката. София: УНСС. 2014 г.

39. **Петков, Митевска, Атанасова.** Междукултурни различия в лидерските стилове /Гърция и България/. – Международна научна конференция на тема: Трансгранично сътрудничество, сигурност и перспективи – 2017“, ВТУ, 16.11. – 17.11.2017.

40. **Попова, А.** Милитаризацията на Черно море. Заплаха за сигурността на региона и на Република България. София: Авангард Прима, 2025.

41. **Примаков, Е.** Близкият Изток на сцената и зад кулисите. София, 2007 г.

42. **Стариков, Н.** Геополитика или как это делается. СПб, 2015 г.

43. **Стоянов, Х.** Геоикономика и ресурси. София, 2019 г.

44. **Таслакова, Р**. Две десетилетия преход. България през погледа на германските дипломати София, 2009 г.

45. **Стоянов, Х.** Геоикономика и ресурси. София, 2019 г.

46. **Фролова, О.** Политическая система США: институты и акторы.87 М. 2016.

47. **Фукуяма, Ф.** Не съм си променил мнението за либерализма. – Фигаро, 2018

48. **Хаджиев, А.** Геополитическата трансформация на Южен Кавказ. – сп.Геополитика, бр.6, 2024 г.

49. **Хаков, Д.** История на съвременна Турция. София, 2008 г.

50. **Христов, И**. Енергийна зависимост и национална сигурност. София, 2018 г.

51. **Цыганков, А.** Валдаиский клуб. Сильное государство 21 веке. М. 2015 г.

52. **Янакиев, Я.** Енергийният преход: геополитика и енергийна дипломация. София: УНСС, 2022 г.

53. **BP**. Statistical Review of World Energy. London: BP. 2022.

54. **Colgan, Jeff D.** (2014). Oil, domestic politics, and international conflict. *Energy Research & Social Science*, 1.

55. **Kostadinova P.** (2020). Heritage virtualization - innovations in museum narrative. In: International scientific journal Innovations. Year VIII, issue2/2020. Sofia: Scientific technical union of mechanical engineering "Industry 4-0", National scientific-technical society. WEB 2603-3771, Pp.69–73.

56. **Krushkov, N.** (2019). Security Leadership Creativity, Luca Poggiali Editore.

57. **Meados, Donella H.** (1972). The Limits to Growth. New York: Universe Books.

58. **Moran, Daniel** (2018). Global supply chains and scarce resources. Nature Sustainability, 1(10).

59. **Moynihan, D.** Secrecy (1998). The American Experience, Yale University.

60. **Levitsky, S., D. Ziblatt** (2019). How democracies die. S.

61. **Oerland, Indra** (2019). The geopolitics of renewable energy: Debunking four emerging myths. Energy Strategy Reviews, 26, 100369.

62. **Roberts, Paul** (2004). The End of Oil. Boston: Houghton Mifflin.

63. **Ross, Michael L.** (2012). Oil and gas and the global economy. Annual Review of Political Science, 15, pp. 1–20.

64. **Sovacool, Benjamin K.** (2011). The Routledge Handbook of Energy Security. London: Routledge.

65. **Smil, Vaclav** (2017). Energy and Civilization: A History. Cambridge, MA: MIT Press.

66. **World Bank** (2021). World Development Report 2021. Washington, DC: World Bank.

67. **Yergin, Daniel** (1991). The Prize: The Epic Quest for Oil, Money & Power. New York: Free Press.

68. **Yergin, Daniel** (2011). The Quest: Energy, Security, and the Remaking of the Modern World. New York: Penguin Press.

ИНТЕРНЕТ ИЗТОЧНИЦИ:

1. https://geopolitica.eu/2026/222-broy-1-2026/4176-doktrinata-tramp-vans-novata-vanshnopoliticheska-strategiya-na-sasht
2. https://hvylya.net/analytics/geopolitics/novaya-geostrategiya-rossii-posledstviya-i-vyizovyi-dlya-arhitekturyi-mezhdunarodnoy-bezopasnosti.html
3. http://razmisli.info/0%B8%D1%8F/
4. https://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/sviat/2026/03/15/4892550_kak_otvetnite_udari_na_iran_iznenadaha_sasht/
5. https://www.bgonair.bg/a/4-world/413097-tramp-kritikuva-nato-ne-se-nuzhdaem-ot-pomoshtta-im
6. https://btvnovinite.bg/svetut/tramp-bez-sasht-nato-e-hartien-tigar.html
7. https://pogled.info/svetoven/dalgovete-na-hegemonite.119616
8. https://www.vesti.ru/article/1845786
9. https://iz.ru/922822/2019-09-18/bolgariia-vmeste-s-rossiei-nachali-stroitelstvo-balkanskogo-potoka
10. https://www.vedomosti.ru/business/news/2012/02/08/bolgariya_vyplatila_transnefti_dolg_v_47_mln_evro_v_svyazi_s
11. https://neftegaz.ru/news/transport-and-storage/516369-bolgariya-nachala-poluchat-rossiyskiy-gaz-cherez-turetskiy-potok/ segabg.com/node/121092
12. https://www.segabg.com/hot/category-foreign-country/germaniya-sasht-kitay-i-rusiya-pravyat-sveta-po-opasen
13. https://www.segabg.com/hot/category-foreign-country/germaniya-sasht-kitay-i-rusiya-pravyat-sveta-po-opasen
14. http://www.mediatimesreview.com/index.php

15. https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0BE%)#/media/Файл:Nabucco_Gas_Pipeline-en.svg
16. https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0BA#/media/Файл:South_Stream_map.png
17. https://geopolitica.eu/2019/175-broy-2-2019/3004-geopoliticheskite-igri-okolo-proekta-turski-potok-i-balgarskata-pozitsiya
18. https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%)#/media/Файл:Map_of_Burgas-Alexandroupolis_pipeline.png
19. https://regnum.ru/news/polit/2753557.html

ВЛАДИСЛАВ АЛЕКСАНДРОВ ЛАЗАРОВ

СТРАТЕГИЧЕСКИ РЕСУРСИ ЗА НАЦИОНАЛНАТА, РЕГИОНАЛНАТА И ГЛОБАЛНАТА СИГУРНОСТ

ВТОРО ПРЕРАБОТЕНО И ДОПЪЛНЕНО ИЗДАНИЕ

ISBN: 978-619-7844-01-6 (мека подвързия)
ISBN: 978-619-7844-02-3 (pdf)

Формат – 145/205
Обем – 126

Дадена за печат – март 2026
Излязла от печат – април 2026
Предпечат и печат – Виктори ИЗАТ

ВИКТОРИИЗДАТ

1113, София, бул. „Шипченски проход“ 52, бл.17, офис 301
Тел.: 0888 206 408; e-mail: spisaniens@gmail.bg
***Facebook:** Виктори ИЗДАТ*

Владислав Лазаров *защитава докторска дисертация през 2009 г. на тема „Стратегически ресурси за поддържане на националната сигурност“. Придобива научна степен „Доктор на науките“ на тема „Контролът над стратегическите ресурси и сигурността на малките държави“ през 2016г. От 2021е доцент в катедра „Национална сигурност“, факултет „Информационни науки“ на УниБИТ.*

Авторът има трайни интереси и реализирани научни трудове, посветени на съвременните измерения на връзката “ресурси – сигурност“.

Доцент д.н. Владислав Лазаров е автор на четири монографии, две студии, учебници, тридесет и пет статии и тридесет доклада на национални и международни научни конференции.

Владислав Лазаров, има управленски опит и експертиза в реализирането на политиката за национална сигурност. Бил е Парламентарен секретар на МВР, сътрудник в комисии на Народното събрание.

ВИКТОРИЗДАТ

ISBN 978-619-7844-01-6